

גולה וארץ-ישראל

סוגיה ציונית כפרשה אמריקנית הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות בשנים 1944–1945

זהר שגב

א. הפעילות הציונית בזירה האמריקנית בשנת 1944

בשלהי שנת 1945 אישרו שני בתי הקונגרס של ארצות-הברית הצעת החלטה פרו-ציונית משותפת. ההצבעה בסנאט ב־17 בדצמבר וההצבעה בבית הנבחרים ב־19 בחודש סימנו את סיומו של מהלך פוליטי מורכב שנמשך שנתיים: ראשיתו היתה לקראת סוף כהונתו של הנשיא פרנקלין דלאנו רוזוולט ואחריתו בתחילת כהונתו של הנשיא הארי טרומן. זה היה אחד המהלכים הפוליטיים המרכזיים שעיצבו את המפה הפוליטית של הציונות האמריקנית והגדירו את מערכת היחסים שלה עם הממשל האמריקני.

תחילתו של המהלך היתה ב־8 באוגוסט 1943 עם בחירתו של אבא הילל סילבר ליושב-ראש מועצת החירום הציונית באמריקה (American Zionist Emergency Council) (להלן: מועצת החירום), במשותף עם סטפן וייז. סילבר היה רב רפורמי ומנהיג ציוני שבסיס כוחו היה קהילתו הרפורמית בקליבלנד והמגבית הציונית שבראשה עמד משנת 1938. וייז, גם הוא רב רפורמי, נשיא הסתדרות ציוני אמריקה לשעבר, היה פעיל במפלגה הדמוקרטית ומקורב מאוד לנשיא רוזוולט.¹ למרות שנבחר ליושב-ראש משותף עם סטפן וייז, היה

* מאמר זה מבוסס בחלקו על פרק בעבודת הדוקטור שלי: זהר שגב, 'ההנהגה הציונית בארצות-הברית, 1938-1948: פעולתה בזירות האמריקנית, הציונית והארץ-ישראלית', חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה 1999. העבודה נערכה בהדרכתם של ד"ר דני גוטוויין וד"ר יוסף גולדשטיין.
1. לביוגרפיה המקיפה ביותר על סילבר ראו: Marc Lee Raphael, *Abba Hillel Silver*, New York 1989. ראו גם מאמרים שונים בקובץ: *Abba Hillel Silver and American Zionism*, (Special Issue), *The Journal of Israel History*, 17, 1 (1996). פרטים ביוגרפיים רבים ניתן למצוא במדריך לאוסף המיקרופילם של ארכיון אבא הילל סילבר: *A Guide to the Microfilm Edition of the Papers of Rabbi Abba Hillel Silver*, The Western Reserve Historical Society, Cleveland, OH 1994 וכן בספר: מאיר אביוהר, לקראת קץ המנדט, תל-אביב תשנ"ג, עמ' 424. מידע נוסף על סילבר ועל מעמדו בקהילה היהודית האמריקנית ובתנועה הציונית שם ראו במאמר הביקורת על הביוגרפיה שכתב מרק רפאל: *American Jewish Archives*, 43 (1991), pp. 235-243. על סטפן וייז ראו בין השאר: מנחם קאופמן, 'סטפן וייז באור

סילבר אחראי בלעדי לפעילות הפוליטית הציונית בושינגטון. בחירתו סימנה את כניסתו למרכז הפעילות הציונית בארצות-הברית ושינתה את אופיה של הפעילות הציונית של מועצת החירום. ב-1939 החליט הקונגרס הציוני הכ"א להקים 'ועד חירום לעניינים ציוניים' (Emergency Committee for Zionist Affairs) במתכונת דומה לוועד שפעל במלחמת העולם הראשונה. הוועד היה אמור לייצג את ההנהלה הציונית העולמית ולקדם את האינטרסים הציוניים בארה"ב במציאות של מלחמה עולמית. ב-26 בספטמבר 1943 הוחלט לשנות את שם הוועד ל'מועצת החירום הציונית באמריקה' (ראו לעיל). אחד הנושאים העיקריים שהעסיקו את סילבר ואת נאמניו היה המאבק על דעת-הקהל האמריקנית. על-פי הצעתו של עמנואל ניומן, עוזרו ושותפו הפוליטי של סילבר, הוחלט לפעול להגשת החלטות פרו-ציוניות בשני בתי הקונגרס. כדי להשלים את המהלך, הוחלט גם לפעול להכללת סעיפים פרו-ציוניים במצעי הבחירות של שתי המפלגות הגדולות לקראת הבחירות לנשיאות שעמדו להיערך ב-7 בנובמבר 1944. סילבר דיווח לחברי הוועד המנהל של מועצת החירום על מגעיו עם סנאטורים ועם חברי בית הנבחרים, אשר הסכימו להעלות את ההצעות להצבעה, והציג לוועד את נוסח ההצעות שהעביר להם. בעקבות קו הפעולה שנקבע החלו חודשים רבים של מאבק פוליטי בושינגטון כדי להביא לאישור ההצעות שהוגשו לשני בתי הקונגרס.²

ב-27 בינואר 1944 הגישו חברי בית הנבחרים ג'יימס רייט (Wright) הדמוקרט מפנסילבניה וראנאלף קמפטון (Ranalph Campton) הרפובליקני מקונטיקט הצעת החלטה לבית הנבחרים שקראה להקמת קהילה יהודית חופשית ודמוקרטית בארץ-ישראל. הצעה זו, שהסתמכה על החלטת הקונגרס משנת 1922, הדגישה את הצורך לתת לעם היהודי בית לאומי שיקלוט את המוני היהודים הסובלים מרדיפות (persecutions) באירופה, ודרשה מארה"ב לפעול לפתיחת שערי ארץ-ישראל ליהודים ולאפשר התיישבות יהודית חופשית בה. ב-1 בפברואר 1944 הגישו הסנאטורים רוברט ואגנר הדמוקרט מניו-יורק ורוברט טאפט הרפובליקני מאוהיו

חדש, יהדות זמננו, ב (תשמ"ה), עמ' 446-453; Melvin I. Urofsky: *A Voice that Spoke for*; *Justice: The Life and Times of Stephan Wise*, New York 1982 הדמוקרטית וקרבתו לנשיא רוזוולט ראו למשל: Robert D. Shapiro, *A Reform Rabbi in the Progressive Era*, New York 1988, pp. 314-317; Stephen Wise, *Challenging Years*, London 1951, pp. 140-154

2. סקירת המהלכים הפוליטיים סביב הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות נעשתה על-פי המקורות הבאים: עמנואל ניומן, בזירת המאבק הציוני, ירושלים תשל"ח, עמ' 209-224; אליהו אילת, המאבק על המדינה, תל-אביב תשל"ט, עמ' 58-63; נוח אוריין, 'מנהיגותו של הרב אבא הלל סילבר בזירה האמריקנית, 1939-1949', עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב 1982, עמ' 120-203; צבי גנין, 'המחלוקת בין האקטיביסטים והמתונים בהנהגת ציוני ארצות-הברית בשנות הארבעים - פולמוס סטיוון ויז ורבא הלל סילבר', הציונות, ט (תשמ"ד), עמ' 317-358; Raphael, *Abba Hillel Silver*, pp. 97-134; Philip E. Schoenberg, *The Wise-Silver Controversy: An Analysis of Zionist Policy Aims in the United States, 1939-1945*, New York 1971, pp. 15-48; הצהרה בדבר בית לאומי יהודי בארץ-ישראל, ועדת החוץ של בית הנבחרים (The Jewish National Home in Palestine), הקונגרס השבעים ושמונה, מושב שני, 17.3.1944, אצ"מ A123/349.

הצעה דומה לסנאט. הגשת ההצעות היתה בניגוד לדעתם של דוד בן-גוריון ושל חברי הנהלת הסוכנות בירושלים.

ההצעות האלה נדחו כבר בשלבי הראשונים של התהליך בגלל התנגדותו הנחרצת של הממשל. פרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות לא הסתיימה בעקבות הכישלון הראשון הזה. ניסיון שני נערך לאחר בחירתו של רוזוולט לנשיא לכהונה רביעית, ב-7 בנובמבר 1944, בעקבות מידע שהגיע לסילבר על הסרת התנגדותו של משרד ההגנה להצעות ההחלטה הפרו-ציוניות ועל נכונות מחלקת המדינה והנשיא להסכים להצעות החלטה מתונות יותר, שהקריאה להקמת מדינה יהודית תעומעם בהן. אולם בניגוד למידע שנמסר לסילבר, בסוף חודש נובמבר 1944, עם חידוש הדיונים בנושא זה בוועדות החוץ של בית הנבחרים ושל הסנאט, שלחה מחלקת המדינה שוב תזכירים המציינים את התוצאות החמורות הצפויות אם יאושרו ההצעות. ב-29 בנובמבר אישרה ועדת החוץ של בית הנבחרים את הצעת ההחלטה הפרו-ציונית, ואילו בוועדת החוץ של הסנאט נמשך המאבק. תאריך ההצבעה נקבע ל-11 בדצמבר. באותה ישיבה התייצב לפני הוועדה אדוארד סטיניוס (Stettinius), מזכיר המדינה החדש, שמונה לתפקיד לאחר שפרש קורדל האל מטעמי בריאות. בתמיכתו של רוזוולט הציע סטיניוס מטעמים של ביטחון לאומי לדחות את ההצעה שהעלו ואגנר וטאפט. כמו כן דאג סטיניוס להבטיח שההחלטה של ועדת החוץ של בית הנבחרים לא תגיע להצבעה במליאת הבית. הוא פנה לאדולף א' שבת (Sabath), יושב-ראש ועדת הנוהל של בית הנבחרים, והלה נענה לבקשתו ומנע את הדיון.

בתגובה לכישלון ב-20 בדצמבר הודיע סילבר על התפטרותו מתפקיד יושב-ראש מועצת החירום. סילבר וניומן פתחו במאבק פוליטי שנועד להשיב את סילבר בהקדם האפשרי לתפקידו, והוא אכן שב למלא אותו בעקבות אכזבת ציוני ארצות-הברית הן מתוצאות הפגישה של רוזוולט עם צ'רצ'יל וסטלין ביאלטה, הן בעקבות פגישתו עם אבן סעוד, מלך ערב הסעודית, שאחריה הודיע לקונגרס: 'למדתי יותר על כלל הבעיה, הבעיה המוסלמית, הבעיה היהודית, בשיחה בת חמש דקות עם אבן סעוד, ממה שיכולתי ללמוד בחילופי שניים ושלושה תריסרי מכתבים'.³ הכעס והאכזבה מפעולותיו של הנשיא, בייחוד לאחר שהתברר מלוא היקפה של שואת יהודי אירופה, חיזקו את מעמדו של סילבר, שנחשב למתנגד העיקרי לרוזוולט בקרב ציוני ארה"ב, לעומת וייז, שנחשב לתומך של רוזוולט. סילבר ניצל את המצב והביא להדחת וייז מראשות מועצת החירום, לבחירתו שלו מחדש ולקבלת סמכויות ניהול רחבות.

הקונגרס שב לדון בהצעות ההחלטה הפרו-ציוניות רק לאחר מותו של רוזוולט, ב-12 באפריל 1945, בימי נשיאותו של טרומן. בדצמבר 1945 קיבלו שני בתי הקונגרס החלטה התומכת בהמשך פיתוחו של בית לאומי יהודי בארץ-ישראל וקידומו לקראת הקמתה של קהילייה דמוקרטית, בשיתוף עם כל שאר חלקי האוכלוסייה החיה בארץ. הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות היתה חלק ממהלך ציוני נרחב להגברת הפעילות

3. גנין (לעיל הערה 2), עמ' 342-343.

הפוליטית בווישינגטון, שהיה אמור לנצל את הנתונים המיוחדים של הדמוקרטיה האמריקנית ולנסות להשפיע על מדיניות הממשל האמריקני בנושא ארץ-ישראל. ראשי התנועה הציונית האמריקנית חתרו לשלב את פעילותם בווישינגטון במכלול הפעילות של קבוצות הלחץ הפוליטיות בבירה האמריקנית, כדי להקנות לגיטימיות לפעילות הציונית ולהקשות על הצגתם של ציוני ארה"ב כמי שפועלים ממניעים אתניים צרים המנוגדים לאינטרסים האמריקניים. הדבר בא לידי ביטוי בזכרונותיו של ליאון פויאר, עוזרו הקרוב של סילבר בקליבלנד, שהוזעק בשנת 1943 לעמוד בראש המשרד של מועצת החירום בווישינגטון.⁴ פויאר מדגיש שהפעילות הציונית בווישינגטון לא היתה שונה מזו של קבוצות אינטרס אחרות (גופים כלכליים, ארגוני עובדים, קבוצות דתיות, מיעוטים אתניים וכד') שפעלו בבירה האמריקנית למען האינטרסים שלהן וניסו להשפיע על יוזמות החקיקה ועל פעולות הממשל בעניינן. פויאר היה ער לקיומה של תפיסה אחרת שגרסה שהתנועה הציונית פעלה במסגרת ארגון פוליטי זר – התנועה הציונית העולמית – ועיקר מאמציה הופנו כדי להשפיע על מדיניות החוץ האמריקנית, ואילו קבוצות הלחץ הפנים-אמריקניות לא היו קשורות לגופים זרים או נתונות למרותם ושאלו להשפיע רק על מדיניות הפנים. הבדל זה היה יכול לשמש בסיס להאשמות נגד ציוני ארה"ב ולהצגתם כמי שפועלים בניגוד לאינטרסים אמריקניים. פויאר טוען שבזכותה לגורם זר לא היתה התנועה יוצאת-דופן ומדגיש שממשלות זרות הפעילו בווישינגטון לובי פוליטי לטובת האינטרסים שלהן, וגם קבוצות מיעוטים אתניות שונות פעלו בבירה האמריקנית למען מדיניות המוצא שלהן, בדומה לציוני ארה"ב.⁵ קבוצות אתניות בעלות מוצא משותף, כמו האירים, האיטלקים, הפולנים, ויוצאי ארצות סקנדינביה, אכן פעלו בווישינגטון למען האינטרסים של מדינות-האם שלהן, אבל יכולתן להשפיע על המערכת הפוליטית האמריקנית בשנות הארבעים היתה מצומצמת בגלל מגבלות ארגוניות ומספר המצביעים הקטן יחסית שהן ייצגו.⁶ לעומת זאת, הפעילות הציונית בווישינגטון יצרה קבוצת לחץ פוליטית אפקטיבית ובעלת משקל ציבורי רב.⁷ פויאר מסביר שפעילותן של קבוצות לחץ בווישינגטון היתה חלק ממערך כולל של איוונים ובלמים הממלא תפקיד מרכזי בדמוקרטיה האמריקנית. קבוצות אלו חוללו תהליך

4. Leon I. Feuer, 'The Birth of the Jewish Lobby, A Reminiscence', *American Jewish Archives*, 28, 2 (1976), pp. 109-110. מבחינה חוקית יש להבחין בין הפעילות שפויאר מתאר ובין פעולתה של השדולה הציונית בווישינגטון לאחר הקמת מדינת ישראל.
5. השקפתו של פויאר תואמת את מסקנות המחקר. גולדברג טוען שפעולתן של קבוצות לחץ אתניות היא חלק בלתי-נפרד מן המערכת הפוליטית האמריקנית. הוא מדגיש את הצלחתן של קבוצות מסוג זה להשפיע על מדיניות החוץ של ארה"ב. על נושא זה, כמו גם סקירה על המחקרים בנוגע לקבוצות לחץ אתניות בארה"ב, ראו: David H. Goldberg, *Foreign Policy and Ethnic Interest Groups*, New York 1990, pp. 1-13.
6. Valdimer O. Key, Jr., *Politics, Parties, and Pressure Groups*, New York 1969, pp. 111-112.
7. Doreen Bierbrier, 'The American Zionist Emergency Council: An Analysis of a Pressure Group', *American Jewish Historical Quarterly*, 60, 1 (1970), pp. 82-105.

של לחץ ותגובת-נגד, שהפעיל את המערכת הפוליטית והחברתית בארה"ב ותרם תרומה חיובית לגיבוש המדיניות האמריקנית בנושאי פנים וחוץ. הוא גם טוען שאין לתאר את הלוּבִי היהודי בוּשִׁינגטון כמכשיר פוליטי שהתבסס על תמיכה של יהודים בלבד. לדעתו, הפוליטיקה הציונית בוּשִׁינגטון השיגה את מטרתיה והצליחה להשפיע משום שהתבססה על תמיכה ציבורית רחבה של אזרחי ארה"ב בכלל ולא רק של הציבור היהודי. הוא מדגיש שאילו התבססה פעולותיה אך ורק על תמיכה של יהודים, הן היו נדונות לכישלון. לדעתו, את התמיכה של מגזרים רחבים באומה האמריקנית בפעולות התנועה הציונית בארה"ב אפשר להציג כהוכחה שהיא לא פעלה מתוך אינטרסים אתניים צרים. מאחר שלא ניתן להאשים את התומכים הלא-יהודים בכפיפות לסוכן זר, הם העניקו לציונות האמריקנית הכרה ולגיטימיות.⁸

מעורבות ההנהגה הציונית האמריקנית במערכת הפוליטית בארה"ב באה לידי ביטוי בשתי דרכים עיקריות. הדרך האחת היתה עיצוב דעת-הקהל בשליחות התנועה הציונית, מתוך אמונה שבכוחה להשפיע על הציבור האמריקני ועל הממשל בארה"ב ובאמצעותם על ממשלת בריטניה. החל בראשית שנות הארבעים גדלה חשיבותו של הקול היהודי בארה"ב וגם גברה נכונותם של חלק מחברי ההנהגה הציונית להשתמש בו לקידום מטרות פוליטיות ציוניות.⁹ הדרך השנייה היתה יצירת קשרים בין אישים בהנהגה הציונית האמריקנית לגורמים מרכזיים במערכת הפוליטית בארה"ב, במיוחד מעורבותו של סילבר במפלגה הרפובליקנית ומקומו של וייז במסד הדמוקרטי.¹⁰

פרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות העסיקה חוקרים רבים: מקצתם הדגישו שפרשה זו היתה מרכיב מרכזי בפעילות הציונית בוּשִׁינגטון,¹¹ מקצתם הציגו את הבדלי ההשקפות בין סילבר לווייז בשאלת דרכי הפעילות הזאת,¹² ואחרים ציינו את היריבות האישית העזה בין

8. Feuer (above note 3), pp. 107-108.

9. דוח של דוד בן-גוריון לחברי הנהלת הסוכנות, ירושלים, 16.2.1941, אצ"מ S100. השקפה ברוח זו ראו: דוד שפירא, 'תהליכי בנינה של מועצת החירום הציונית כורע הפעולה הציבורית והמדינית של הציונות האמריקנית, 1938-1944', עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ט, עמ' 37; דוד הלל שפירא, מפילנטרופיה לאקטיביזם: התגבשותם של ציוני ארצות-הברית לקבוצת השפעה מדינית והיחלצותם למאבק על עתיד ארץ ישראל (1933-1945), ירושלים 2001, עמ' 61-33.

10. על מעמדו הייחודי של סטפן וייז במסד הדמוקרטי ראו לדוגמה: Carl H. Voss, 'The Lion and the Lamb: An Evaluation of the Life and Work of Stephen S. Wise', *American Jewish Archives*, 21, 1 (1969), pp. 3-19. על קשריו של סילבר עם המפלגה הרפובליקנית ובמיוחד עם סנאטור רוברט טאפט ראו: Raphael, *Abba Hillel Silver*, pp. 110-112.

11. נוסף על המקורות שהוזכרו בסקירה בהערה 1 ראו: Richard P. Stevens, *American Zionism and U.S. Foreign Policy 1942-1947*, New York 1962, pp. 36-61.

12. David H. Shpiro, *From Philanthropy to Activism: The Political Transformation of American Zionism in the Holocaust Years 1933-1945*, Oxford 1994, pp. 170-175.

שני המנהיגים, שהגיעה לשיאה בפרשה זו.¹³ אבל כולם כאחד, בני התקופה והחוקרים, מציגים את פעילותם של סילבר ושל וייז בשנת 1944 בעיקר כאמצעי שנועד ליצור קשר עם הממשל האמריקני ולהשפיע על מדיניותו בהתאם לאינטרסים הציוניים. מתיאור זה עולה שהיה לכאורה נתק בין המעגל הפוליטי הציוני למעגל הפוליטי אמריקני.¹⁴ אך נתק כזה לא היה אפשרי וגם אינו עולה בקנה אחד עם המתגלה מפרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות. במאמר זה אראה שיש להבין את מניעיהם ואת שיטות עבודתם של מנהיגי הציונות האמריקנית בפרשה זו לא רק בהקשר הציוני אלא כמהלך פוליטי שהתרחש בזירה הפוליטית והחברתית הכלל-אמריקנית. כמו כן אראה שתיאור המפה הפוליטית של ציוני ארה"ב, בהקשר של הצעות אלו, כמחולקת בין אקטיביסטים הפועלים נגד הממשל ובין מתונים המשתפים אתו פעולה אינו מאפשר הבנה מלאה של פעילות ראשי ההנהגה הציונית בארה"ב ואינו נותן הסבר מספק למצבים אשר סילבר, שהוגדר כאקטיביסט, פעל בהם כמתון, ווייז, שאופיין כמתון, פעל בהם כאקטיביסט.

ב. הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות: מהלך פוליטי מוטעה או כישלון מתוכנן

פרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות העסיקה רבות את הממסד הציוני בארץ-ישראל. הנושא עלה לדיון בהנהלה הציונית בירושלים, בדין-וחשבון שהגיש דב יוסף, חבר ההנהלה ויועץ המחלקה המדינית, על שליחותו בארה"ב.¹⁵ יוסף סיפר על פגישה של וייז ונחום גולדמן, מנהל משרד הסוכנות היהודית בושינגטון,¹⁶ עם סם רוונמן, יועצו המקורב של רוזוולט,¹⁷ בנוגע למהלכים שנקטו הציונים בעניין הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות. לדבריו, רוזנמן אמר:

מדוע אתם מקימים את הנשיא נגדכם, הוא איש של מצב רוח, הכל תלוי במצב רוחו בזמן בו יצטרך להלחם בעד עניינכם. אם הוא ייסע לשם במצב רגיל, הוא יילחם לכם,

13. Urofsky, *A Voice that Spoke for Justice*, pp. 342-344.

14. השקפה זו באה לידי ביטוי בולט במאמרו של גנין (לעיל, הערה 2). תיאור מקיף וחשוב על זווית הראייה של בן-גוריון בנוגע לאפשרויות השימוש הפוליטי בציוני ארה"ב ראו: אלון גל, דוד בן-גוריון – לקראת מדינה יהודית, קריית שדה בוקר תשמ"ה. דוגמה לזווית ראייה דומה במסמכי התקופה ראו: תזכיר עמנואל ניומן בנוגע להגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות בקונגרס, 1944, אצ"מ A123/530; Herbert Parzen, 'The Roosevelt Palestine Policy, 1943-1945', *American Jewish Archives*, 26, 1 (1974), p. 58.

15. דב (ג'וזף) יוסף – יועץ המחלקה המדינית של הסוכנות וחבר הנהלתה מטעם מפא"י בשנים 1945-1946. היה מעורב מאוד בזירה הציונית בארה"ב ופעל לפרקים כנציגו של בן-גוריון שם. ראו למשל: דין וחשבון של בן-גוריון (לעיל הערה 8).

16. נחום גולדמן, חבר הנהלת הסוכנות, היגר לארה"ב בשנת 1935 ושימש מנהל משרד הסוכנות בושינגטון בשנות מלחמת העולם השנייה. בשנת 1946 הוחלף גולדמן בעקבות דרישתו המפורשת של סילבר.

17. סם רוזנמן, שופט לשעבר, מילא תפקידים בכירים בתחום יחסי הציבור וכתב חלק מנאומיו של רוזוולט.

אבל אם אתם תתנהגו אתו כאשר נהגתם עד עתה הוא יגיד לצ'רצ'יל אשר יגיד לצ'רצ'יל, וצ'רצ'יל יאמר לו, שיש לו קשיים, ואז יענה לו רוזוולט שהוא מבין זאת, וליהודים יגיד: השתדלתי ולא הצלחתי. זאת אומרת שרוזונמן אמר, שאם אנחנו רוצים שהוא יפעל, עלינו לדאוג שהוא לא יכעס עלינו.¹⁸

לשאלתו של משה שרתוק, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, 'במה אנחנו מכעיסים אותו?', ענה יוסף: 'כל המעשים להעביר את ההחלטה בקונגרס, לאחר שביקש שלא נעשה כן ונשאיר את הדבר בידי של הנשיא, הכעיסו אותו'. יוסף גם סיפר על פגישה שלו עם אדוארד סטיניוס, מזכיר המדינה:

בהתחלת השיחה לפני שיכולתי להתחיל לדבר, הוא פתח במילים קשות. הוא אמר: אני חושב שאתם צריכים לדעת שנגרם נזק לעניינים שלכם, אנשים ידועים שלכם על ידי עקשנותם ועל ידי התנהגותם האנוכית גרמו נזק לעניינכם. הנשיא היה ידידכם, ועתה הוא נרגז עליכם. כאשר שמענו זאת, גולדמן ואנכי, נדהמנו, ואמרנו: אנחנו מקווים שהוא עוד ידידנו. הוא אמר: גם אני מקווה, אבל נגרם נזק לעניינכם.¹⁹

דב יוסף דיבר בגנותו של מהלך הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות שהסתיים בכישלון וגרם נזק רב לתנועה הציונית, והציג את סילבר כאחראי לכישלון:

לעניין ההחלטה בקונגרס האמריקני. אין אני רוצה להעסיק אתכם בפרטים יותר מדי, אתנם רק באותה מידה שזה הכרחי. אני רוצה להגיד לכם, שכאן עניין שאתם צריכים לקבל את שיקול דעתי האובייקטיבי, תאמינו לי שהייתי אובייקטיבי בהערכת העניין וראיית העובדות. אנחנו לפי דעתי חיפשנו לנו צרה, ונחלנו מפלה ללא כל צורך, ואנחנו בעצמנו אשמים בזה, ואני מוכרח להגיד בגלוי שהיה איש אחד שדחף לזה וזה היה סילבר [...] האמת היא שסילבר ראה את ההחלטה כילד טיפוחיו, הוא רצה בלב ובנפש להעביר זאת, הוא היה נותן את יד ימינו להעביר החלטה זו.

גם בן-גוריון הטיל על סילבר את האחריות לכישלון וביקש מדב יוסף להבהיר שוב אם ציינה העיתונות האמריקנית שהנהלת הסוכנות התנגדה למהלך זה של סילבר.²⁰

לא רק אנשי הסוכנות היהודית, כבן-גוריון ודב יוסף, הגדירו את הפרשה ככישלון אלא גם אנשי ההנהגה הציונית האמריקנית, כמו סטפן וייז, נחום גולדמן וישראל גולדשטיין.²¹ לטענתם, הפרשה הביאה לקרע ביחסי התנועה הציונית עם הנשיא רוזוולט, וגם אם היו

18. דב יוסף בהנהלת הסוכנות בירושלים, 4.2.1945, אצ"מ S100.

19. שם.

20. שם.

21. ראו: הצהרה פומבית של ישראל גולדשטיין, 1945, אצ"מ A375/67. פרוטוקול סודי ביותר של פגישת נחום גולדמן עם סמואל רוזונמן, 29.4.1944, אצ"מ Z5/382; מכתב וייז לרוזוולט, 12.12.1944, אצ"מ A243/83.

הצעות ההחלטה עוברות בסנאט ובבית הנבחרים, היה צריך למנוע את המהלך בגלל התנגדות מחלקת המדינה האמריקנית, גורמי הצבא והנשיא עצמו. סילבר הפעיל את כל עוצמתו הפוליטית למען הצעות ההחלטה ונאבק בהתנגדותם של יריביו במועצת החירום למהלך זה.²²

במהלך הפרשה וגם אחריה התפתח בקרב ציוני ארה"ב דיון ציבורי מקיף על הגשת הצעות ההחלטה למרות התנגדותו של הנשיא רוזוולט. סוגיה זו נדונה רבות גם בתכתובת בין סילבר לניומן בשנת 1944. במכתבים אלו מתגלה גישה שונה לחלוטין מזו שהתבטאה בדיון בהנהלת הסוכנות בירושלים. מתברר מהם כי בניגוד לרושם הראשוני, ניומן וסילבר הגישו את הצעות ההחלטה משום שסברו שהמציאות הפוליטית בארה"ב מחייבת זאת, ולמרות האפשרות, שאותה לקחו בחשבון, שהמהלך ייכשל. בנייר העבודה שהגיש ניומן לסילבר ב-1944 הוא מציג את הנימוקים למהלך הצעות ההחלטה.²³ הוא מסביר את הסיבות להגשת הצעות ההחלטה בקונגרס, למרות הידיעה שאין הן יכולות להשפיע באופן מעשי על מדיניות החוץ האמריקנית ועלולות לגרום קרע בין התנועה הציונית לנשיא. לדבריו, התנועה הציונית האמריקנית ניסתה כל דרך אפשרית לקבל הצהרה שתבהיר את מדיניות הממשל בנוגע לארץ-ישראל.²⁴ לדברי ניומן, מאמץ זה נמשך חמש שנים, החל בפרסום הספר הלבן בשנת 1939, אך לא הניב תוצאות. תגובת התנועה הציונית האמריקנית היתה פנייה לדעת-הקהל והפעלתם של הציבור היהודי ושל כלל אזרחי ארה"ב למען התנועה הציונית. הצלחת המערכה הציבורית והאודה הרחבה לתנועה הציונית על רקע מלחמת העולם השנייה והשוואה חיבו

22. על תפקידו המרכזי של סילבר בפרשת הצעות ההחלטה ניתן ללמוד ממכתבו לסנאטור טאפט, 24 בנובמבר 1944. מן המכתב עולה שסילבר העביר לטאפט את החומר על הצעת ההחלטה שהוא היה אמור להגיש בוועדת החוץ של הסנאט והדריך אותו לפני הופעתו בוועדה. ארכיון אבא הלל סילבר 1/150.

23. תזכיר ניומן, 1944 (לעיל הערה 13).

24. יהודה ריינהרץ מציג את חוסר היכולת של הממסד הציוני והלא-ציוני להשפיע על מדיניותו של רוזוולט בשאלת ארץ-ישראל ובמאמצים להצלת יהודים בשנות מלחמת העולם השנייה. הוא מדגיש שרק בשנים האחרונות התברר עד כמה הוליך הנשיא שולל את התנועה הציונית האמריקנית ואת יהודי ארה"ב: Jehuda Reinharz, *Zionism and the Great Powers: A Century of Foreign Policy*, New York 1994, pp. 12-13. מרק ריינר גם הוא כותב על חוסר היכולת של הציבור היהודי בארה"ב להשפיע על מדיניותו של רוזוולט בשאלת הצלת יהודי אירופה בימי מלחמת העולם השנייה. הסיבות למצב זה היו, בין השאר, פחד מאנטישמיות בארה"ב ובעולם ויכולתו של הנשיא לשכנע את הציבור היהודי בצדקת מדיניותו. רוזוולט טען שהצלת יהודי אירופה תלויה בעיקר בנצחון בעלות-הברית במלחמה. מנהיגים ציונים, כסטפן וייז, ואישי ציבור יהודים, כשופט העליון פליקס פרנקפורטר, תמכו בטענה זו של רוזוולט: Mark A. Raider, 'From the Margins to the Mainstream: Labor Zionism and American Jews, 1919-1945', Ph.D. Dissertation, Brandeis University, Waltham, MA idem, *The Emergence of*, עבודת דוקטור זו היתה בסיס לספרו של ריינר, 1996, pp. 307-313 Henry Feingold, *American Zionism*, New York and London 1998. מחקרים ברוח זו ראו: Richard Breitman and Alan M. Kraut, *The Politics of Rescue*, New Brunswick, NJ 1970; *American Refugee Policy and European Jewry, 1933-1945*, Bloomington and Indianapolis, IN 1987

את הממשל לטשטש ולעמעם את מדיניותו הארץ-ישראלית כדי שלא לעורר ביקורת ציבורית שהיתה עלולה להיות בעלת משמעות אלקטורלית.²⁵ לכן היתה הסוגיה הציונית לטאבו בווישנינגטון ונעשה ניסיון לטפל בנושא הציוני רק מאחורי הקלעים ובדוחות סודיים. מצב זה אפשר למתנגדי הציונות לפעול באופן חופשי יותר בממשל, ללא חשש מדיון ציבורי וללא לחץ של דעת-הקהל. הגשת הצעות ההחלטה לקונגרס נועדה לשים קץ למצב זה ולהחזיר את שאלת ארץ-ישראל למרכז הדיון הציבורי.²⁶

ניומן מדגיש שמועד הגשת הצעות ההחלטה לא היה מקרי. הן הוגשו סמוך למועד סיום תוקפו של הספר הלבן, ב-31 במרס 1944, ונועדו להשפיע על ההיערכות המחודשת אחרי מועד זה. העמקת מעורבותה של ארה"ב במזרח התיכון והתגברות מעורבותן של חברות הנפט באזור²⁷ גם הן השפיעו על הגשת הצעות ההחלטה ונועדו למנוע קבלת החלטות שישיפיעו על עתידה של ארץ-ישראל ללא ידיעת התנועה הציונית האמריקנית ומבלי שיהיה ביכולתה להשפיע על המתרחש. בספר זכרונותיו ניומן מציג סיבה נוספת: מאחר ש-1944 היתה שנת בחירות לנשיאות, הדיון הציבורי שהיה מתפתח בעקבות הצעות ההחלטה היה מגביר את הלחץ על רוזוולט.²⁸

מדברי ניומן עולה שהוא וסילבר ביקשו לא רק להפוך את שאלת ארץ-ישראל לאחד

25. לדברי עמיצור אילן: 'ב-1944 נוקקה המפלגה הדמוקראטית בארצות-הברית לקולות היהודים, תומכי המסורתיים. בחיפושם הקדחתני אחר נושאים שיחזקו את המניעים של היהודים להתייצב לימין מועדמם, לא יכולים היו הדמוקראטים להקל ראש בעובדה, שבעיית ארץ-ישראל אף-כי אינה שאלה ממדרגה ראשונה ביחסים הבינלאומיים, היא עשויה להיות כזאת מבחינת הפוליטיקה הפנימית. [...] גם ב-1944 העידו משאלים, שאל לו לנשיא להתעלם מקבוצת-הלחץ של סילבר. [...] רוזבלט אמנם ניצח בסופו של דבר ב-1944 את דיואי, ברוב אלקטוראלי גדול (432 לעומת 99), אולם רוב זה לא שיקף נכונה את שיעור הרוב בהצבעה העממית (popular vote) שהיה 25,602,504 לרוזבלט ו-22,006,285 לדיואי, ולא את המצב המדאיג ששרר ביחס לפופולאריות של רוזבלט מספר שבועות לפני יום הבחירות'. ראו: עמיצור אילן, אמריקה, בריטניה וארץ-ישראל, ירושלים תשל"ט, עמ' 152-153.

26. תזכיר ניומן, 1944 (לעיל הערה 13).

27. ראשי התנועה הציונית היו מודעים להתפתחויות במדיניות הנפט האמריקנית, ובמיוחד להורמת כספים מארה"ב לערב הסעודית. ראו: תזכיר בנושא הנפט, ארכיון אבא הלל סילבר 83/8. הנפט המזרח-תיכוני היה המרכיב המרכזי והבעייתי ביותר בהיערכות משק הנפט האמריקני לאחר כניסת ארה"ב למלחמת העולם השנייה. ראו: Eugene V. Rostow, *A National Policy for the Oil Industry*, New Haven, CT 1948, pp. 107-108

28. תזכיר ניומן, 1944 (לעיל הערה 13). ניומן, בזירת המאבק הציוני, עמ' 216. גם סילבר הסביר שהבחירות בארה"ב פתחו אפשרויות רבות לפני הציונים האמריקנים. לדבריו, בשנת בחירות ממשלות דמוקרטיות קשובות יותר לדעה שמציגים אזרחי המדינה. ראו: טיוטה לאוטוביוגרפיה של סילבר, 1963, ארכיון אבא הלל סילבר 7/8. דוד שפירו מדגיש את החשיבות שהקדיש הממשל האמריקני לסוגיית המזרח התיכון החל משנת 1943 ואילך. סוגיה זו נדונה בשתי רמות: חשיבות האזור להשגת ניצחון במלחמה, וסילובו במדיניות החוץ האמריקנית במסגרת ההסדרים עם סיומה. ניומן וסילבר הכירו בתהליכים הללו וניסו להשפיע עליהם באמצעות הצעות ההחלטה בשני בתי הקונגרס. על המדיניות האמריקנית ראו: Shpiro

From Philanthropy to Activism, pp. 136-139

ממוקדי הוויכוח הפוליטי בארה"ב אלא גם להכריח את הממשל לחשוף, לפחות חלקית, את קווי מדיניותו בשאלת ארץ-ישראל.²⁹ מהלך השימוע בוועדות החוץ של בית הנבחרים ושל הסנאט היה מחייב את קובעי המדיניות בממשל להציג בביור את מדיניותם בשאלת ארץ-ישראל ולחשוף את נימוקיהם בעד או נגד הקמת בית לאומי יהודי בארץ-ישראל. חשיפה כזאת היתה משרתת את מטרתם בשתי דרכים: ראשית, היא היתה מלמדת שמדיניותו האמיתית של הממשל פוגעת קשות בתנועה הציונית ובאינטרסים שלה בנוגע לארץ-ישראל, מקשה על הסתרת המהלכים הפוליטיים הנוגעים לארץ-ישראל, ומאפשרת לציוני ארה"ב להיאבק באופן יעיל יותר במגמות שנראו להם מסוכנות.³⁰ שנית, התנגדות גלויה של הממשל להצעות ההחלטה היתה מקילה את גיוס הציבור היהודי והכלל-אמריקני נגד רוזוולט וממשלו ומשרתת את מטרותיו של סילבר בזירה הציונית ובזירה הכלל-אמריקנית כאחד.³¹

בדומה לסילבר וניומן, גם ראשי הממסד הציוני היו מודעים ליחסו השלילי של רוזוולט כלפי התנועה הציונית. הנשיא אמנם נחשב לידיד היהודים בזכות מלחמתו בנאצים ותרומתו לכניסת ארה"ב למלחמה, אך יש להבחין בין נושא זה ובין התנגדותו לרעיונות הציוניים. משה שרתוק, למשל, העלה בעבר סימני שאלה בנוגע ליחסו של רוזוולט לתנועה הציונית: 'אמנם כל הזמן היה לאנשינו קשר עם הנשיא בעל פה ובכתב. תשובותיו היו ידידותיות וגם הבטיח לעשות הכל. החברים באמריקה היו תחת הרושם שכל הזמן הלכו דרישות מצד רוזוולט לקנדי לפעול בענייננו, לנו אין כל הוכחה לכך'.³² יחסו השלילי של רוזוולט כלפי

29. בנוגע למזרח התיכון ולמדיניות החוץ האמריקנית בשנות הארבעים ראו למשל: Daniel Tschirgi, *The Politics of Indecision*, New York 1983; Allen Weinstein and Moshe Ma'oz, *Truman and the American Commitment to Israel*, Jerusalem 1981; Donald Neff, *U.S. Policy Towards Palestine and Israel Since 1945*, Washington DC 1995; Bruce R. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East*, Princeton, NJ 1980, pp. 434-439; Kermit Roosevelt, *Arabs, Oil and History: The Story of the Middle East*, London 1949 על המחלקה למזרח הקרוב ומדיניותה המזרח-תיכונית ראו: Phillip J. Baram, *The Department of State in the Middle East, 1919-1945*, Philadelphia, PA 1978, pp. 66-96

30. על בלימת המעורבות של ארה"ב בעניין הציוני על ידי הנשיא ראו: אילן, אמריקה, בריטניה וארץ-ישראל, עמ' 62-63. בעניין חוסר היכולת להניע את רוזוולט לנקוט צעדים מעשיים בנושא ארץ-ישראל ראו: מנחם קדם, 'פעולתו המדינית של חיים וייצמן בתקופת מלחמת העולם השנייה', עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת-גן 1979, עמ' 65; Selig Adler, 'The Roosevelt Administration and Zionism: The Pre-War Years, 1933-1939', *Herzl Year Book*, 8 (1978), pp. 132-147

31. ההכרח להשיג הצהרה ברורה על מדיניותו הציונית של הממשל הופיע פעמים רבות בחומר התעמולה של תומכי סילבר. יעקב ריצ'מן, אחד מתומכיו בפילדלפיה, דימה את הציבור היהודי בארה"ב לכלב נובח שקיבל רק שאריות והבטחות לא ברורות מהשולחן הדיפלומטי. לטענתו, יהודי ארה"ב עייפים ממצב זה ורוצים לשנותו. ראו: יעקב ריצ'מן, 'רבי אבא הלל סילבר חייב להנהיג', 30.8.1944, אצ"מ A123/304. בנוגע לסימני שאלה בדבר מדיניותו הפרו-ציונית לכאורה של רוזוולט ראו: Joseph B. Schechtman, *The United States and the Jewish State Movement*, New York 1969, pp. 93-117

32. משה שרתוק בישיבת הנהלת הסוכנות בירושלים, 8.6.1939, אצ"מ S100. 'קנדי' הוא ג'וזף קנדי, שגריר ארצות-הברית בלונדון.

התנועה הציונית בא לידי ביטוי ברור לאחר שובו מוועידת יאלטה ופגישתו עם אבן סעוד, מלך ערב הסעודית. בתום הפגישה הבטיח רוזוולט לאבן סעוד שארה"ב לא תנקוט מדיניות עוינת כלפי הערבים ומדיניותה בנוגע לארץ-ישראל תתואם עם המדינות הערביות בכלל ועם ערב הסעודית בפרט.³³

לאחר הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות לוועדת החוץ של בית הנבחרים בפעם הראשונה כתב ניומן לסילבר כי לעצם הצגת הנושא בוועדה היתה תהודה ציבורית גדולה. הוא תיאר פעילות ציבורית ענפה שהכינה את הקרקע להגשת ההצעות. הפרסומים המוקדמים בעיתונות היהודית בניו-יורק יצרו לחץ על יושב-ראש ועדת החוץ סול בלום, ציר בית הנבחרים היהודי מניו-יורק, שלמרות התנגדותו להצעה לא יכול למנוע את הגשתה לוועדה. ניומן הסביר שהעלאת הנושא הציוני באמצעות הצעות החלטה היא ההזדמנות האחרונה של ציוני ארה"ב להשפיע על מדיניות הממשל בנוגע לשאלת ארץ-ישראל לפני שיתחילו הדיונים בהסדרים שלאחר המלחמה. עוד טען שמעמדה של התנועה הציונית האמריקנית יתחזק בעתיד ככל שתשיג הישגים פוליטיים רבים יותר בהווה. ניומן לא התעלם מן המתח שנוצר בין סילבר לרוזוולט בעקבות הגשת הצעות ההחלטה.³⁴ לדבריו, היה סביר להניח שסילבר ייקרא לבית הלבן להסביר את מהלכיו, ובמקרה כזה הציע לו ניומן לומר שאילו לא העלו מוסדות מועצת החירום את ההצעות, היו מגישים אותן גורמים לא אחראים מחוץ לממסד הציוני, דוגמת קבוצת פיטר ברגסון, שפעולתה התגברה באותה תקופה. הוא הציע לסילבר לטעון עוד שאילו טיפלו בנושא ברגסון ואנשיו, היה נגרם לממשל נזק גדול יותר.³⁵ במועד

33. כמה מאנשי הממשל היהודים ניסו להציג את פגישתו של רוזוולט עם אבן סעוד כפעולה מזוהה הנובעת ממצב בריאותו המידרדר של הנשיא, ראו למשל: Samuel I. Rosenman, *Working with Roosevelt*, New York 1972, pp. 527-528. ניתן לראות שמהלכיו הפוליטיים של רוזוולט סביב ועידת יאלטה היו חלק ממדיניותו המזרח-תיכונית של הנשיא ובאו לידי ביטוי לא רק בפגישה עם אבן סעוד אלא גם בוועידה עצמה ובהתבטאויותיו אחריה. ראו: William A. Eddy, *F.D.R. Meets Ibn Saud*, New York 1954, pp. 35-41. על פעילותו של רוזוולט בוועידת יאלטה ראו עדות של אחד ממשתתפיו הוועידה, Charles E. Bohlen, *Witness to History*, 1929-1969, New York 1973, pp. 202-203.

34. ליאון פויאר כתב לישראל גולדשטיין ב-5 בינואר 1946 שהבית הלבן התנגד להגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות והסביר שאמנם היה אפשר לחזות מראש התנגדות זו. אבל סילבר היה בוגד בשליחותו כמנהיג ציוני אילו היה מקבל את רצון הבית הלבן ונסוג מן המהלך (אצ"מ 123/103). על התנגדותו של רוזוולט להצעות ההחלטה ופעילותו נגדן ראו: Herbert Parzen, 'The Roosevelt Palestine Policy, 1943-1945', *American Jewish Archives*, 26, 1 (1974), pp. 40-43.

35. הצעתו של ניומן התבססה על התגברות פעולת הקבוצה הקיצונית שהיתה ידועה בכינוי 'הליגה האמריקנית למען ארץ-ישראל החופשית', או קבוצת פיטר ברגסון. באמצעי התקשורת הופצו ידיעות שהקבוצה עומדת להציע הצעת החלטה דומה ולנסות להעבירה בעזרת חברי קונגרס שהיו מקורבים אליה. פיטר ברגסון (הלל קוק), חבר הארגון-הצבאי-הלאומי (אצ"ל) ומנהיג הקבוצה, סירב לקבל את מרות המוסדות הציוניים בארה"ב או לתאם את פעולותיו עם מועצת החירום. ברגסון הגיע לארה"ב כנציג בית"ר אך התנתק ממפלגתו וחדל לקבל ממנה הוראות. הוא הצליח למשוך לשורותיו כמה אנשי שם מחוגי המדיניות והעיתונות, ובעזרת כספים שהשיג מתורמים הפעיל מערכת תעמולה שכללה מהלכים כמו פתיחת שגרירות

מאוחר יותר, ב־9 בנובמבר 1944, אכן נפגשו סילבר, ויין וגולדמן עם נציג הממשל, מזכיר המדינה בפועל אדוארד סטייניוס.³⁶ במכתבו צפה ניומן שהממשל ומועצת החירום כאחד יתקיפו את סילבר, והצגת הסכנה הצפויה מקבוצת ברגסון אמורה לשמש תשובה גם לטוענים נגד הגשת הצעות ההחלטה מבין חבריה. אולם הצגתו של ברגסון כסיבת המהלך היתה תירוץ בלבד.³⁷

סילבר וניומן האמינו שהגשת הצעות ההחלטה היא כורח פוליטי ועמדו לעשות זאת בכל מקרה. שניהם העריכו שהתוצאות הפוליטיות של המהלך יהיו קרע צפוי עם הממשל ומאבק פנימי בתנועה הציונית, והתכוונו לקראת הבאות. לדעתם, התועלת הצפויה ממהלך זה לתנועה הציונית משמעותית מן הקשיים האלה. מאחר שהעריכו שממשל רוזוולט אינו מתכוון לפעול למען התנועה הציונית, הצגת הצעות ההחלטה היתה אמורה ליצור תגובת שרשרת פוליטית שתחשוף את כוונותיו האמיתיות של הנשיא בסוגיית הקמת בית לאומי יהודי בארץ־ישראל ותגרום להתפתחות מצב של מאבק ומשבר עם הממשל, וזה יאפשר להם להפעיל לחץ פוליטי יעיל ומשמעותי יותר בזירה האמריקנית. סילבר וניומן ביקשו אפוא להפיק מן הפרשה תועלת מבחינה פנים־ציונית וכלל־אמריקנית כאחד. מבחינה פנים־ציונית, חשיפתם של רוזוולט ושל הממשל הדמוקרטי כמי שפוגעים בתנועה הציונית נועדה לערער את מעמדם של תומכי רוזוולט בממסד הציוני האמריקני, ובמיוחד את עוצמתו הפוליטית של ויין, יריבו הפוליטי של סילבר והשותף שנכפה עליו בהנהגת מועצת החירום. מבחינה כלל־אמריקנית, פגיעה אלקטורלית אפשרית ברוזוולט ובמפלגה הדמוקרטית עלתה בקנה אחד עם הקשרים ההדוקים בין סילבר ובין גורמי אופוזיציה לממשל.

הצעות ההחלטה הוגשו בשנת 1944, שהיתה שנת בחירות. במצב זה, נבחר ציבור שהיו תלויים בקול היהודי כדי להיבחר שוב נאלצו לפעול למען אישור הצעות ההחלטה. עובדה זו התגלתה בדברים שכתב סילבר בנוגע לסנאטור הדמוקרטי ממדינת ניו־יורק, רוברט ואגנר, שהיה זקוק לתמיכת יהודי ניו־יורק כדי להיבחר שוב. במכתב להרמן סלומון, חבר מועצת החירום, טען סילבר שוואגנר אינו פועל במרץ רב לאישור ההצעה, שהוא עצמו העלה. לטענתו, צריך להבהיר לו שיהודי ניו־יורק מצפים שיפעל ביתר נחישות למען הצעת ההחלטה הפרו־ציונית, וכי הוא יוצג כאשם בהכשלת ההחלטה אם לא יפעל למענה כנדרש.³⁸

עברית בווינגטון. ראו: Raphael, *Abba Hillel Silver*, pp. 102-106. לקשריו עם אישי ציבור שונים, כגון הסנאטור גילט (Gillette) מאיובה, ראו: מכתב סילבר לעוזרו מנסון, 15.9.1945, ארכיון אבא הלל סילבר 1/186. על ברגסון וקבוצתו ראו: יהודית תידור באומל, בין אידאולוגיה לתעמולה: משלחת האצ"ל בארצות־הברית ושורשי הימין היהודי המיליטנטי באמריקה, ירושלים תשנ"ט; Monty Noam Penkower, 'In Dramatic Dissent: The Bergson Boys', *American Jewish History*, 8, (1998), pp. 361-389.

36. גנין (לעיל הערה 2).

37. ניומן לסילבר, 28.1.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 2/165.

38. ניתן לשער שוואגנר ניסה 'ללכת בין הטיפות': מצד אחד, לא לגרום לעצמו נזק אלקטורלי בניו־יורק; מצד אחר, לשמור על מערכת יחסים ידידותית וקרובה עם ויין, שהתנגד להגשת ההצעה. סילבר נוגע בזאת במכתבו להרמן סלומון מ־9 ביוני 1944 וטוען שיועצים יהודים קשורים לאופן פעילותו של הסנאטור (ארכיון אבא הלל סילבר 2/188).

בוויכוח הפנים-ציוני בפרשה זו טענו ניומן וסילבר שהם מבקשים להגיש את ההצעות רק לאחר אישור הממשל, וסילבר עושה את מרב המאמצים להשיג 'אור ירוק' מהממשל להגשתן.³⁹ דברים אלו עומדים בסתירה לדברים שכתב סילבר באוטוביוגרפיה שלו, ולפיהם הקו שהנחה אותו לא היה הניסיון להשיג את אישור הממשל; להפך: הוא ביקש להפיק תועלת פוליטית מרבית מנסיונות הממשל הדמוקרטי לטרפד את הגשת ההצעות. סילבר מדגיש שהתניית הגשת ההצעות באישור הממשל סותרת את הרעיון שעמד בבסיס המהלך, וכי הוא וניומן לא ציפו כלל לאישור כזה. הם ביקשו להפעיל חברי קונגרס משתי המפלגות שבעקבות דרישת ציבור הבוחרים היהודי והכלל-אמריקני היו אמורים להפעיל לחץ על הממשל וזה בתורו היה אמור ללחוץ על בריטניה לשנות את מדיניותה הארץ-ישראלית. את הטיעון שהם ציפו ל'אור ירוק' מן הממשל העלו סילבר וניומן לאחר מעשה משיקולים פנים-ציוניים, מכיוון שרוב הציבור הציוני והיהודי לא היה מקבל מהלך שנועד ליצור קרע מכוון עם הנשיא רוזוולט. בפועל, סילבר וניומן לא רק צפו מראש את התנגדות הממשל אלא זו היתה חלק מתוכניתם הפוליטית ושירתה את מטרתם.

רשימותיו של סילבר המתייחסות לסבב השני של הגשת הצעות ההחלטה מלמדות מדוע סבר שלא ניתן להשיג את תמיכת הממשל למהלך. סנאטור טאפט, שהעלה את ההצעה הפרו-ציונית בוועדת החוץ של הסנאט, דיווח לסילבר על שיחות עם פקידים בכירים במשרד ההגנה, שהצהירו כי לא היו נימוקים צבאיים נגד הגשת ההצעות. הם הוסיפו שהנושא עלה לדיון בקבינט המלחמה ורוב המשתתפים בו סברו שאישור ההצעות הוא נושא פוליטי בלבד, וככזה אין לגורמי הביטחון כל סיבה להתנגד להבאתו לדיון.⁴⁰ עמדה דומה באה לידי ביטוי במכתבו של מזכיר ההגנה, הנרי ל' סטימסון (Stimson), לטאפט, בתגובה לבקשתו להמשיך בתהליך הגשת ההצעות. סטימסון כתב שלאחר בדיקת הסוגיה הוא מסיר את התנגדותו להגשת ההצעות, מכיוון שנימוקים שהיו נכונים בעבר שוב אינם תקפים, והמשך ההתנגדות נובע משיקולים פוליטיים ולא משיקולים צבאיים.⁴¹ מדברים אלו הסיק סילבר כי לא ניתן לשנות את התנגדות הממשל להצעות, שכן היא נובעת מהשקפת עולם השוללת את מטרות התנועה הציונית.

בטיטה לאוטוביוגרפיה שלו, בסיום הפרק העוסק בפרשת הצעות ההחלטה, סילבר דוחה את הדעה הרווחת שמעמדו של מנהיג ציוני אמריקני נקבע בהתאם לקשריו הטובים בבית הלבן. משמע, ככל שהוא אישיות רצויה יותר בבית הלבן, כן משתפר מעמדו, ולהפך. סילבר מספר שלאחר בחירת טרומן לנשיא בשנת 1948 נחלש מעמדו בתנועה הציונית העולמית

39. דברים ברוח זו כתב ליאון פויאר ב-5 בינואר 1945 לישראל גולדשטיין. במכתבו הוא טוען שסילבר אכן פעל בהתאם להחלטות ועד החירום שדרשו ממנו להמשיך בתהליך הגשת הצעות ההחלטה רק לאחר קבלת 'אור ירוק' מהממשל (אצ"מ A123/103). סילבר נדרש לנושא בהצהרה פומבית שסיכמה את פעולתו בסוגיית הצעות ההחלטה. הוא מספר על מאמציו המתמשכים לשכנע את מחלקת המדינה ואת הנשיא לבטל את התנגדותם להצעות ההחלטה (הצהרת סילבר, 1945, אצ"מ A375/67).

40. יומן סילבר, 9.10.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 2/468.

41. יומן סילבר, 13.10.1944, שם.

מפני שהיה אישיות לא רצויה (persona non grata) בבית הלבן. לעומת זאת, כאשר נבחר דוויט אייזנהואר הרפובליקני לנשיא בשנת 1952, הוא שוב נחשב לבעל עוצמה פוליטית. סילבר שולל תפיסה זו וטוען כי גורמים אישיים אינם מעצבים את מדיניות החוץ האמריקנית. לדבריו, הישגיו הפוליטיים לטובת התנועה הציונית ומדינת ישראל היו הרבה יותר משמעותיים בימי נשיאותו של טרומן, למרות הגדרתו כאישיות לא רצויה בבית הלבן, ולקשריו הטובים עם ג'ון פוסטר דאלס (Dulles) היתה השפעה פחותה על מדיניות החוץ האמריקנית מאשר לפעולתו בימי טרומן.⁴²

השקפותיו של סילבר על אופי היחסים עם הבית הלבן היו יוצאות דופן בהנהגה הציונית. בן-גוריון הדגיש בדיון שנערך בהנהלת הסוכנות בפברואר 1945 בפרשת הצעות ההחלטה, כי נודעת חשיבות רבה לקשר האישי בין מנהיגי הציונות האמריקנית לנשיא ארה"ב.⁴³ ישראל גולדשטיין, יושב ראש ההסתדרות הציונית האמריקנית, קבע כי המשך קיום מערכת היחסים הידידותית עם הבית הלבן חיוני לציוני ארה"ב ולתנועה הציונית בכלל. הוא הצביע על נזקי מערכת היחסים הקשה בין סילבר לבית הלבן והציג כרצויים את יחסי הקרבה והידידות בין וייז למחלקת המדינה ולנשיא רוזוולט. גם וייצמן התנגד לדפוס היחסים של סילבר עם הבית הלבן, שנחשף בפרשת הצעות ההחלטה, ושאל מדוע צריך היה לנסות את

42. טיוטה לאוטוביוגרפיה של סילבר (לעיל הערה 27). הצלחתו של סילבר להשפיע על מדיניות הממשל האמריקני, על אף היותו אישיות לא רצויה בבית הלבן, באה לידי ביטוי בולט במסגרת המאמץ להשפיע על טרומן וממשלו לתמוך בתוכנית החלוקה של האו"ם, ולאחר מכן להכיר במדינת ישראל. ראו: Jan J. Bickerton, 'President Truman's Recognition of Israel', *American Jewish Historical Quarterly*, 58, 1-4 (1968), pp. 173-240; William F. Levantrosser (ed.), *Harry S. Truman: The Man from Independence*, New York 1986, pp. 37-65. על המאבק בין טרומן לסילבר ראו: David McCullough, *Truman*, New York 1992, pp. 598-599. דוגמה לצדקת השקפתו והישגיו הפוליטיים של סילבר בימיו של טרומן ניתן למצוא בפרשת הדין-וחשבון של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית. תגובתו של טרומן למסקנות הוועדה תואמה מראש עם סילבר: הוא השתתף בניסוח הודעתו של טרומן ואישר את נוסחה הסופי. במסגרת מאמר זה לא ניתן לתאר בפירוט את המגעים האינטנסיביים בין נציגי הממשל לסילבר בנוגע לתגובה האמריקנית למסקנות ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית. את המגעים פתחה פגישה בין סילבר לגיימס מקדונלד, לשעבר נציב עליון של חבר הלאומים לענייני פליטים בגרמניה, ולימים שגרירה הראשון של ארה"ב בישראל (תיאור פגישה עם מקדונלד, יומן סילבר, 28.4.1946, ארכיון אבא הלל סילבר 2/486). נחום גולדמן, שפעילותו באותה תקופה התמקדה בזירה האמריקנית, לא ידע על המגעים בין סילבר לנציגי הממשל. לדעתו, הדין-וחשבון היה יכול לשרת את מטרות התנועה הציונית ולכן ביקש למנוע מסילבר לתקוף את מסקנות הוועדה. מכתבו של גולדמן מלמד שגם במסד הציוני בשנת 1946 לא הכירו ביכולתו של סילבר לשתף פעולה ולהשיג הישגים פוליטיים תוך כדי שיתוף-פעולה עם הממשל. השקפה זו באה לידי ביטוי גם בכינוס הנהלת הסוכנות בירושלים בנוגע להצעות ההחלטה וניתן להבחין בה גם במחקר. ראו: מכתב גולדמן לווייז, 18.4.1946, אצ"מ A243/124. דוגמה להתבטאותה של השקפה זו במחקר ראו: Shpiro, *From Philanthropy to Activism*, pp. 170-171.

43. בן-גוריון בהנהלת הסוכנות בירושלים, 4.2.1945, אצ"מ S100.

האליים?'.⁴⁴ לעומת זאת, סילבר טען, כאמור, שהחלטותיהם של הנשיא ושל מחלקת המדינה מתקבלות לאור שיקולים פוליטיים וללא קשר ליחסי קרבה אישיים. הוא סבר שהסיכויים שרווולט יפעל למען התנועה הציונית בגלל חשש מפגיעה אלקטוראלית היו רבים מן הסיכויים שיפעל למענה בהשפעת יחסיו האישיים והפוליטיים עם וייז. ניומן וסילבר טענו, לאחר ניתוח התפתחות היחסים בין התנועה הציונית האמריקנית לממשלו של רווולט, כי למרות הקשר ההדוק בין וייז לרווולט לא הצליחה הציונות האמריקנית להגיע להישגים פוליטיים משמעותיים בתקופת נשיאותו. לדעת סילבר, הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות סימנו שינוי בגישה ובאסטרטגיה הציונית בארה"ב שעיקרו נקיטת פעולה מעמדה של התנגדות לממשל.⁴⁵ דבריו מעוררים סימני שאלה, ונברר אותם בהמשך הדברים: האם אכן מדובר בשינוי אסטרטגי של דפוסי הפעילות הציונית בארה"ב, או קשריו של סילבר עם המערכת הפוליטית הכלל-אמריקנית הם שאפשרו לו לפעול נגד הממסד הדמוקרטי ביתר חופשיות מסטפן וייז, שהיה מקורב אליו.

הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות לקונגרס היתה אפוא אחד המרכיבים העיקריים בתוכנית מדינית כוללת שנועדה להבטיח הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. כאמור, המהלך הזה היה מנוגד לדעתם של רוב חברי הנהלת הסוכנות בירושלים, שלא היו מעוניינים בהתהוות קרע בין התנועה הציונית לממשל האמריקני בשנים 1944-1945. לדעת ניומן וסילבר, מערכת היחסים בין התנועה הציונית לממשל רווולט הגיעה למבוי סתום, וכדי לשנות מצב זה היה צריך לנהל מאבק עם הנשיא ועם מחלקת המדינה ולא לחכות באופן פסיבי לפעולות של הממשל למען התנועה הציונית.⁴⁶ בניגוד לבן-גוריון ולדב יוסף, שצפו

44. הצהרה פומבית של ישראל גולדשטיין, 1945, אצ"מ A375/67. השקפתו של וייצמן באה לידי ביטוי במכתבו ב-21.12.1944 לוייז; Chaim Weizmann, *The Letters and Papers of Chaim Weizmann*, vol. 21, Jerusalem 1979, pp. 258-259. גם בתקופה מאוחרת יותר הוגדר סילבר כפועל נגד הממשל האמריקני בדרך העלולה לגרום נזק כבד לתנועה הציונית. דברים ברוח זו כתב נחום גולדמן לשרתוק ב-3 במאי 1946. לדבריו, הממשל האמריקני מצפה שהתנועה הציונית תנקוט גישה חיובית לממשל. לעומת זאת, סילבר ותבורתו פועלים באופן הפוך. גולדמן הזהיר שאם יוסיף סילבר לשלוט בציונות האמריקנית, התנועה הציונית עלולה להיות מובלת לעמדה כנגד הממשל האמריקני ולאבד את תומכיה בארה"ב (אצ"מ Z6/302).

45. מרק ריידר מציין שהגשת הצעות ההחלטה לקונגרס והפעילות במסגרת הוועידות של המפלגה הרפובליקנית והמפלגה הדמוקרטית סימנו את השינוי באופי הפעילות הפוליטית של ציוני ארה"ב; Mark A. Raider, 'Where American Zionism Differed: Abba Hillel Silver Reconsidered', *The Journal of Israeli History*, 17, (1996), pp. 116-117.

46. על הייחוד בפועלם הפוליטי של סילבר ושל ניומן ניתן ללמוד גם ממכתבו של נחום גולדמן לסמנר ולס (Sumner Welles), לשעבר תת מוזכר המדינה ואחד מעוזריו הקרובים של רווולט. מן המכתב עולה שגולדמן כתב לוולס בעקבות טענות שהעלה ולס נגדו – שהוא משתמש בגורל יהודי אירופה כדי להפעיל לחץ ציבורי על הממשל האמריקני. גולדמן הכחיש לחלוטין את הטענה הזאת, תיאר הנחיות שקיבל מארץ-ישראל להימנע מהפעלת לחץ על הממשל, הציג את פעולותיו בארה"ב המצביעות על הימנעותו מהפעלת לחץ על הממשל האמריקני, והדגיש שלא היה בכוונתו להפעיל כל לחץ שהוא על הממשל. מטרתו העיקרית היתה לשתף פעולה עם גורמי הממשל ולמנוע אי-הבנות כלשהן בינו לבין ולס ונציגים אחרים של הממשל האמריקני. מכתב סודי של גולדמן לוולס, 28.1.1943, אצ"מ Z6/2755.

סוגיה ציונית כפרשה אמריקנית

במערכת הפוליטית האמריקנית מן הצד, סילבר, ניומן, וייז ושותפיהם להנהגה הציונית-האמריקנית היו חלק מן המערכת הזאת. מנהיגי הציונות תפקדו גם כפוליטיקאים אמריקנים, ושילוב זה הוא שאפשר להם להשיג הישגים פוליטיים, והשפיע על דפוסי הפעילות שלהם. סילבר וניומן קיימו מערכת קשרים ענפה עם גורמים המתנגדים לממשל הדמוקרטי, ולעומתם, וייז פעל בתוך המערכת הדמוקרטית. בין המערכת הציונית לזירה האמריקנית לא התקיימה הפרדה ברורה, ולעתים הצטלבה הפעילות בשתי המערכות. הגשת ההצעות שימשה כלי נשק במאבק הפוליטי בזירה האמריקנית. מתנגדיו של רוזוולט ניסו לנצל אותה לצורכיהם, והנזק שהן היו עשויות לגרום לממשל הדמוקרטי השפיע על תגובותיו ועל יחסו לפעילות הציונית.

ג. הלחצים שהפעיל הממשל לשינוי מבנה ההנהגה הציונית

הקשר בין הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות למאבקים הפוליטיים בזירה הכלל-אמריקנית בא לידי ביטוי ברור במעורבותם של נאמני רוזוולט במתרחש בזירה הציונית בארה"ב. הממשל האמריקני, שפרשת הצעות ההחלטה היתה עלולה לפגוע במעמדו האלקטורלי סמוך למועד הבחירות, ניסה לנצל את הכישלון להעביר אותן בשני בתי הקונגרס כדי להשפיע על הרכב ההנהגה הציונית בארה"ב ולטרפד את פעולותיו של סילבר, שפגעו בחופש פעולתו בסוגיית ארץ-ישראל ושימשו את מתנגדיו בבירה האמריקנית.

מניעי התנגדותו של הממשל להצעות ההחלטה והסיבות לנסיגות של נציגיו להשפיע על הרכב ההנהגה הציונית באו לידי ביטוי בדבריו של דייוויד נייילס, איש הממשל ועוזרו הפוליטי של רוזוולט, שהיה מופקד בין שאר תפקידיו גם על נושא המיעוטים האתניים בכלל והיהודים בפרט. ב-23 בפברואר 1944 נפגש נייילס עם ליאון פויאר ועם ג'יימס הלר, סגן נשיא ההסתדרות הציונית האמריקנית. בתחילת הפגישה טען פויאר שראשי התנועה הציונית קיימו בירורים עם נציגי מחלקת המדינה לפני הגשת ההצעות ונמסר להם שאין כל סיבות מדיניות המונעות את הגשתן. פויאר הצביע על התמיכה הרחבה שיש להצעות בסנאט ובבית הנבחרים והדגיש את הזעם הציבורי על הממשל שהתנגדותו מונעת את אישורן. נייילס ענה שההתנגדות הפתאומית של גורמי הצבא להגשת ההצעות נבעה מן הקשר שנוצר בין אלו שיזמו את הגשת ההצעות ובין מתנגדיו הפוליטיים של רוזוולט. לדבריו, חברי הקונגרס שהעלו את ההצעות קיוו להפיק רווח אלקטורלי: הן לגייס את תמיכת הקול היהודי ולזכות באהדה ציבורית, הן לפגוע ברוזוולט ובממשלו ובסיכויי הדמוקרטים בבחירות הקרובות, בעיקר בקרב הבוחרים היהודים.⁴⁷

מדבריו של נייילס עולה כי בתחילה ניסה הממשל, שהתנגד למטרות הציונות, למנוע את הגשת ההצעות משום שחשש שהאחידה הציבורית הרחבה ותמיכת רוב חברי הקונגרס באישורן

47. פרוטוקול פגישת פויאר והלר עם נייילס, 23.2.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 2/183.

יקשו להתנגד להן ככל שיתקדם התהליך. יתר-על-כן, את המהלך הובילו חברי קונגרס ממתנגדי רווולט שזכו בתמיכת הקול היהודי ובאגדה ציבורית רחבה, שלווה בפגיעה ברווולט. לממשל היה אפוא עניין כפול בבלימת הדיון בהצעות כבר בתחילת הדרך, בשלב השימוע בוועדות, כדי למזער את הנוק הפוליטי ולמנוע את הצורך להתמודד עם הנושא במליאות של שני בתי הקונגרס או אף את אישורן למרות התנגדותו.⁴⁸

דבריו של ניילס בנוגע להתנגדות הממשל גם מאפשרים להבין את הדילמה שהיו נתונים בה דמוקרטים כמו סנאטור רוברט ואגנר וציר בית הנבחרים סול בלום, שניהם כאמור מניו-יורק. מצד אחד, שניהם היו תלויים בקול היהודי לבחירתם מחדש ולכן לא יכלו לפעול נגד ההצעות; מצד אחר, שניהם כדמוקרטים הכירו בנזק האלקטורלי שתהליך אישור ההצעות עלול לגרום לרווולט ולממשל הדמוקרטי. לכן הציגו עצמם בגלוי כתומכי ההצעות, אך מאחורי הקלעים פעלו לעכב את תהליך האישור ולאפשר לממשל להוריד את הנושא מסדר-היום הציבורי. כך מנעו ואגנר ובלום את אובדן הקולות של היהודים, שבלעדיהם לא היו נבחרים שוב, אבל צמצמו למינימום ההכרחי את הפגיעה ברווולט ובמפלגה הדמוקרטית. ואמנם, מסמכיו של סילבר מלמדים ששני האישים האלה פעלו למען ההצעות רק למראית עין וכדי לצאת ידי חובה.⁴⁹

ניתן אפוא ללמוד מדברי ניילס על טשטוש התחומים בין עולם הפוליטיקה הציונית לעולם הפוליטיקה הכלל-אמריקני ועל שילובם למעשה. כאמור, תהליך הגשת ההצעות היה אמצעי במאבק בין תומכי רווולט למתנגדיו, חלק מן המאמץ של חברי הקונגרס, שנמנו עם תומכי הממשל ומתנגדיו, להשיג יתרונות אלקטורליים לפני הבחירות. סילבר סבר שהדרך היחידה שעמדה לפני ציוני ארה"ב להשפיע על מדיניות הממשל בשאלת ארץ-ישראל היתה הפיכת הנושא הציוני לגורם במערכת הפוליטית האמריקנית. באמצעות הצעות ההחלטה הוא ניסה ליצור איום אלקטורלי על הממשל הדמוקרטי וכך להשפיע על יחסו לתביעותיהם של הציונים. העלאת הצעות ההחלטה והדיון בהן בקונגרס ובוועדותיו היו אמורים להבטיח שהעניין הציוני יהיה גורם במאבקים הבין-מפלגתיים ויוצב במרכז סדר-היום של הפוליטיקה האמריקנית. משהפכו ההצעות לנושא מחלוקת פוליטי, נאלץ הממשל לחשוף את התנגדותו הברורה לתוכנן, וכך הוגשמה למעשה המטרה שחתר אליה סילבר. הוא סבר שבכל מקרה לא היה הממשל תומך בתנועה הציונית, ולפיכך לא נועדו ההצעות לשנות את מדיניותו של רווולט אלא רק להכריח אותו לחשוף אותה ולאפשר להעמידה לביקורת ציבורית.

48. רווולט זכה ביותר מתשעים אחוז מקולות היהודים בבחירות שהתקיימו בשנים 1940 ו-1944. האפשרות שסילבר ישנה את דפוסי ההצבעה של המגזר היהודי ויגרום לאובדן מספר רב של קולות שהיו מובטחים למפלגה הדמוקרטית היתה אחת הסיבות לנסיונות נציגי הממשל להדיחו. על דפוסי ההצבעה של המגזר היהודי למען רווולט ולמען המפלגה הדמוקרטית ראו: Henry L. Feingold, 'From Equality to Liberty: The Changing Political Culture of American Jews', in: Robert M. Selter and Norman J. Cohen (eds.), *The Americanization of the Jews*, New York 1995, pp. 114-116

49. על התנגדותו של בלום ראו מכתב ניומן לסילבר, 28.1.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 2/165. על עמדתו של ואגנר ראו: מכתב סילבר להרמן סלומון, 9.6.1944, שם 2/188.

בניגוד לרושם הראשוני, פרשת הצעות ההחלטה לא פגעה במעמדו הפוליטי של סילבר אלא אף חיזקה אותו. כלומר, מעמדו הפוליטי ועוצמתו הציבורית לא היו תלויים בקרבתו לממסד הדמוקרטי. לא היו לו קשרים אישיים או פוליטיים עם רוזוולט ומקורביו ולכן, שלא כמנהיגים ציונים בעלי זיקה לדמוקרטים שחשו סתירה בין פעילותם הציונית לפעילותם המפלגתית, הוא לא ניוזק מהעמקת הקרע בינו לבין הנשיא. נהפוך הוא: בעקבות הפרשה החל סילבר להצטייר כדמות פוליטית עצמאית רבת-עוצמה במערכת הפוליטית האמריקנית ובמערכת הפוליטית הפנים-ציונית: הוא הפעיל מספר גדול של סנאטורים ושל צירי בית הנבחרים והצלחה להנהיג מערכה פוליטית בניגוד לרצונו של הממשל, והוא חיזק את מעמדו כמנהיג ציוני שביכולתו להשפיע על המערכת הפוליטית האמריקנית. מתנגדיו של רוזוולט ואנשי הממשל כאחד לא יכלו להתעלם ממעמדו.

הצלחתו של סילבר והקשיים שגרמה פעולתו לרוזוולט וממשלו בגלל חוסר יכולתם לנהל כרצונם את מדיניותם בשאלת ארץ-ישראל, והנוק האלקטורלי שהיה עלול להיגרם לרוזוולט בפרט ולמועמדים הדמוקרטים בכלל, היו הסיבות לנסיונותיהם של נציגי הממשל להתערב במתרחש בתנועה הציונית בארה"ב, לפעול לצמצום כוחו של סילבר בתנועה ואף להביא להדחתו. על נסיונות אלו ניתן ללמוד מתוכנה של פגישה בין נחום גולדמן לשופט סם רוזנמן שהתקיימה ב-27 באפריל 1944.⁵⁰ רוזנמן תקף את סילבר על שלא התייעץ אתו או עם שופט בית-המשפט העליון פליקס פרנקפורטר לפני שפתח במהלכי הגשת הצעות ההחלטה. לכן, קבע, לא ניתן לצפות שהוא או פרנקפורטר יעזרו לציוני אמריקה בווינינגטון. הוא הדגיש את חוסר התועלת בהגשת הצעות ההחלטה, שהרי ברור שלא ניתן היה להביא לאישורן בגלל התנגדות הממשל והן אף לא גרמו לכל שינוי שהוא במדיניותו של רוזוולט. רוזנמן אמר שהנשיא עומד להצהיר בפומבי על תמיכתו בהגירתם של יהודים לארץ-ישראל ועל התנגדותו לספר הלבן של שנת 1939, אך אין הוא מתכוון לומר עתה דבר בנוגע לעתידה המדיני של הארץ, נושא שהוא יעסוק בו רק בעתיד. רוזנמן ציין עוד שהצהרותיו של הנשיא מתוכננות זמן רב מראש, ללא קשר לפעולותיו של סילבר. רוזנמן סיפר כי בעקבות בחירתו של סילבר לתפקיד יושב-ראש מועצת החירום ובכך לאחראי לפעילות הפוליטית של ציוני ארה"ב במקום וייז, החל הנשיא להתייחס בעוינות ובריחוק אל התנועה הציונית. לדבריו, ההחלטה של ציוני ארה"ב להחליף את וייז, אדם אהוב ומקורב לרוזוולט, בסילבר השנוא עליו, בתקופה של ממשל דמוקרטי היא מעשה טירוף. סיבה נוספת לעוינותו של הנשיא כלפי התנועה הציונית היתה הקשר שנוצר בין ציוני ארה"ב למתנגדיו. רוזנמן הדגיש שהנשיא עצמו ציין את העובדה שאת כל הנאומים הפרו-ציוניים בקונגרס נשאו אישים העוינים אותו. הוא הדגיש שמדיניותו של סילבר ופעילותו בקשר להצעות ההחלטה

50. על מעמדו הבכיר של רוזנמן בבית הלבן בתקופה זו והיותו אחת הדמויות החשובות מאחורי הקלעים של ההתרחשויות הפוליטיות בווינינגטון ראו: Henry L. Feingold, *A Time For Searching: Entering the Mainstream, 1920-1945*, Baltimore and London 1992, pp. 216-217

גרמו לשינוי יחסו של הנשיא לתנועה הציונית. בעבר התייחס רוזוולט להתיישבות הציונית בארץ-ישראל כמפעל נועז ואצילי, ואילו כעת הוא מביט עליה כעל מטרד בלבד. לאור מצב זה, רוזמן אמר כי לדעתו ויזו צריך לנהל את הפעילות הפוליטית של ציוני ארה"ב; אותו ולא את סילבר צריך להציג כמנהיגם בזירה הפוליטית בווישינגטון. לפיכך הוא ממליץ להחזיר את ויזו למרכז הפעילות הציונית. גולדמן הסכים עם רוזמן. גם הוא רצה לראות בסילוקו של סילבר והעדיף את ויזו כאחראי לפעילות הפוליטית הציונית בבירה. אולם גולדמן גם הצביע על הקשיים הכרוכים בהדחתו של סילבר, כי סילבר נהנה מאהדה רבה בציבור היהודי וחלק ניכר מחברי מועצת החירום תומכים בו. נסיון הדחה עלול להסתיים במשבר פנימי קשה בקרב ציוני ארה"ב. כתחליף להדחה הוצע גולדמן להקים קבוצת הנהגה מצומצמת שתנהל במשותף את העבודה הפוליטית של ציוני ארה"ב. וכך סילבר לא יודח, אבל המבנה החדש יצמצם את כוחו הפוליטי ויאפשר להגביל את פעולותיו ולפקח עליהן.⁵¹

לאור מעמדו הבכיר של רוזמן בצוות הבית הלבן, יש להניח שגם אם לא תיאם עם רוזוולט את הדברים שהעלה בשיחה עם גולדמן, הם שיקפו את עמדתו של הנשיא. לטענתו, דפוסי הפעולה שהנהיג סילבר גרמו נזק כבד לציוני ארה"ב: לא די שהביאו לקרע עם הנשיא אלא גם לא אפשרו לרוזמן עצמו לפעול בבית הלבן למען התנועה הציונית. דבריו של רוזמן הכילו איום פוליטי שנועד להביא לשינוי הרכבה של הנהגת ציוני ארה"ב ולהתאמתו לרצונם של הנשיא וצוותו. רוזמן מציין שהצעות ההחלטה הן הגורם המרכזי שהביא את רוזוולט לרצות בהדחתו של סילבר, ואכן, על-ידי התנגדותו להצעות יצר הממשל עצמו את הרקע הפוליטי הדרוש לפעולה נגד סילבר. בהתנגדותו של הבית הלבן היה שילוב של התנגדות להצעות עצמן ושל הרצון להכשיל את סילבר ולעשות שימוש בכישלון כדי לפגוע במעמדו של סילבר בקרב ציוני ארה"ב, להביא להדחתו, ולהבטיח את מינויה של הנהגה ציונית אמריקנית נוחה יותר לנשיא.⁵²

המשך פעילותו של גולדמן בפרשת הצעות ההחלטה מלמד כי הוא פעל ברוח הנחיותיו של רוזמן ושיתף פעולה עם הממשל, ונגד סילבר. ב-10 באוגוסט 1944 כתב גולדמן לוויזו שאין הוא מדווח לסילבר על פרטי פגישותיו עם אנשי הממשל ומנסה למנוע את הנסיונות לחידוש הדיון בהצעות ההחלטה בבית הנבחרים ובסנאט. במכתבו גולדמן מדווח לוויזו שבפגישה הקרובה של ועדת התכנון של מועצת החירום ינסה סילבר להעביר החלטה שתאפשר לנסות ולהעלות שוב את הצעות ההחלטה בקונגרס, למרות התנגדותו של גנרל ג'ורג' מרשל, ראש המטות המשולבים של צבא ארה"ב. מאחר שהוא עצמו לא יכול להשתתף

51. פרוטוקול סודי ביותר של פגישת נחום גולדמן עם השופט רוזמן, 27.4.1944, אצ"מ Z5/382. על יחסי הקרבה בין ויזו לרוזמן ניתן ללמוד גם בעקבות בקשתו של רוזמן מגולדמן למסור לוויזו על רצונו להיפגש אתו בווישינגטון.

52. בספרו רוזמן מדגיש את תשומת-הלב הרבה שהקדיש רוזוולט לנושא מעמדו בקונגרס, וכותב שהנשיא גילה רגישות מיוחדת ליחסם של חברי בית הנבחרים והסנאט כלפיו. ראו: Samuel and Dorothy Rosenman, *Presidential Style*, New York 1976, pp. 346-347

בישיבה, ביקש גולדמן מווייז להשתתף בה, אף-על-פי שזו היתה אמורה להתכנס במהלך חופשתו. גולדמן כינה את סילבר ואנשיו חבורת פרשים אגרסיביים ('aggressive cavalry'). לטענתו, צריך לעשות כל מאמץ שמוסדות מועצת החירום לא יאשרו את הצעתו של סילבר לחדש את הגשת הצעות ההחלטה.⁵³ ב-10 באוגוסט 1944 גם כתב גולדמן לחיים וייצמן וביקש גם ממנו לפעול נגד יוזמותיו של סילבר. וייצמן התבקש לפנות לסילבר ולדרוש ממנו שלא להמשיך בפעולה להעלאת ההצעות ללא הסכמה ברורה של הממשל האמריקני. הוא הדגיש שכל תבוסה נוספת עלולה לגרום נזק כבד לתנועה הציונית בארה"ב.⁵⁴

נציג הציונות האמריקנית וייז ונציג הנהלת הסוכנות גולדמן, שנפגשו עם סטייניוס ב-13 בדצמבר 1944, ונציגי הנהלת הסוכנות מארץ-ישראל דב יוסף ונחום גולדמן, שנפגשו עם סטייניוס ב-27 בדצמבר, לא הגנו על סילבר אלא ניסו להפריד בין פעולותיו בווישינגטון ובין המדיניות הרשמית של התנועה הציונית ושל הסוכנות היהודית. סילבר הוצג כמי שפועל בניגוד להוראות המוסדות הציוניים, שהיה להם אמון ברווולט ובכוננותו לפעול למען העניין הציוני. לפיכך היו הנציגים הציונים מוכנים להיענות לדרישתו של הנשיא ולהפסיק את הגשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות.⁵⁵

הלחצים שהפעילו נאמני הנשיא בעניין שינוי הרכב ההנהגה הציונית האמריקנית נדונו גם במכתבו של וייז לפרנקפורטר מ-28 באוקטובר 1944. וייז מתאר את פעילותו בווישינגטון ומספר על הפגישה שקיים עם סטייניוס, שבה, בניגוד לרצונו של וייז, השתתף גם סילבר. וייז מדגיש שהיה רוצה בהדחתו של סילבר, או בלשונו, 'לנער אותו מעלי'. הוא מודה שמהלך כזה אינו בר-ביצוע בתנאים הקיימים, אך מביע את תקוותו שהוא יתאפשר בעתיד הקרוב, לאחר הבחירות לנשיאות. הוא מסביר שעם בחירתו מחדש של רווולט יהיה על סילבר להבין שפרישתו היא בלתי-נמנעת.⁵⁶ בדומה לרוזנמן גם וייז הניח שהקרע בין סילבר לרווולט מונע מסילבר למלא כהלכה את תפקיד יושב-ראש מועצת החירום. סברה זו נתנה יתרון פוליטי בולט לווייז, שנהנה מקשר הדוק עם רווולט. אך מעבר לכך, משמעותה היתה שלנשיא האמריקני תפקיד חשוב בקביעת דמותה והרכבה של ההנהגה הציונית בארה"ב.

תגובתם החריפה של נציגי הממשל מעידה שסילבר צדק בהנחות היסוד הפוליטיות שלו. הצלחתו של סילבר לגייס מספר רב של סנאטורים וחברי בית נבחרים לתמוך בהצעות, נוסף על המסע הציבורי שערך בעניין זה, איימו להגביל את חופש הפעולה של הנשיא בשאלת ארץ-ישראל. רווולט ואנשיו הגיבו בשתי דרכים משלימות: הם מנעו את אישור הצעות ההחלטה, וניסו להביא להדחתו של סילבר, כדי להבטיח שפרשה זו לא תישנה. המבוי

53. מכתב גולדמן לווייז, 10.8.1944, אצ"מ Z6/2759.

54. מכתב גולדמן לווייצמן, 10.8.1944, שם.

55. ראו: תקציר שיחה בין סטייניוס, וייז ונחום גולדמן, 13.12.1944, אצ"מ Z6/2755; פרוטוקול פגישת

דב יוסף ונחום גולדמן עם סטייניוס, 27.12.1944, אצ"מ Z5/394.

56. מכתב וייז לפרנקפורטר, 28.10.1944, אצ"מ A243/137.

הסתום שהגיע אליו סילבר במגעיו עם הממשל בפרשה זו והקרקע שנוצר בינו לבין הממשל, הבהירו, לטענת גורמים שונים בממשל, שיש צורך בהחלפתו המהירה.⁵⁷ למרות המאמצים שהשקיעו נאמניו של רוזוולט בנוסיונות להדיח את סילבר, הם הכירו בעוצמת מעמדו בתנועה הציונית האמריקנית. מאחר שלקחו בחשבון את האפשרות שהוא לא יחלף, הם ניסו לצמצם את הנוק האלקטורלי שהוא עלול לגרום למפלגה הדמוקרטית ונקטו דרכים אחרות כדי להבטיח שסילבר לא יתמוך באופן פומבי במועמדים רפובליקנים במהלך מערכת הבחירות של שנת 1944. בפגישה שהתקיימה ב־25 באוקטובר 1944 בין הנרי מורגנטאו, שר האוצר בממשל רוזוולט,⁵⁸ לבין סילבר טען מורגנטאו שיש לממשל רושם שסילבר רוצה לעמוד בראש תומכי המפלגה הרפובליקנית בקרב היהודים ופועל במערכת הבחירות למען בחירתו של תומאס א' דיואי (Dewey) המועמד הרפובליקני לנשיאות. סילבר ענה שבתוקף תפקידו כיושב־ראש מועצת החירום הוא חייב לשמור על ניטרליות מלאה ואסור לו לתמוך באחד המועמדים במירוץ לנשיאות. הוא ביקש ממורגנטאו להצביע על הצהרה אחת שלו היכולה ללמד על תמיכה בדיואי. לאחר שהשיב מורגנטאו שאינו יכול, ביקש ממנו סילבר למסור את תוכן הפגישה לרוזוולט.⁵⁹

למחרת הפגישה, ב־26 באוקטובר, שלח סילבר מכתב למורגנטאו ובו הוא מביע פליאה על כך שרבים בממשל סבורים שהוא פועל למען דיואי ונגד רוזוולט. זוהי טענה שקרית שמפיצים מתנגדיו כדי להקשות עליו בפעילותו הפוליטית. סילבר שב ומדגיש במכתבו את מחויבותה של התנועה הציונית האמריקנית לניטרליות במאבק המפלגתי בארה"ב. כדוגמה לעמדתו הניטרלית הוא מצביע על תגובתו להצהרות הפרו־ציוניות של דיואי ושל רוזוולט וטוען ששיבת את שתי ההצהרות באופן שווה. סילבר מציין שראשי המפלגה הרפובליקנית מבינים את עמדתו ומקבלים אותה, והוא מצפה שראשי המפלגה הדמוקרטית ינהגו באופן דומה.⁶⁰

57. ליחסים בין התנועה הציונית לממשל האמריקני גם היתה זווית נוספת. חשיבותו של הנושא הציוני הקנתה עוצמה פוליטית לאנשי הממשל שטיפלו בו. הדבר בא לידי ביטוי בניסיון לשכנע את הנציגים הציונים להפסיק לפנות לסמנר ולס (Welles) ולפנות ישירות למזכיר המדינה קורדל האל. הודגש שעדיף להשתמש בהאל ולא בוולס כצינור קשר לנשיא. ראו: פגישת נחום גולדמן ודב יוסף עם שר האוצר הנרי מורגנטאו, 6.1.1944, אצ"מ Z6/2755. גולדמן סיפר לסילבר על הצעתו של מורגנטאו להימנע מקשר עם ולס. הוא ציין שהשופט רוזמן סיפר לו כי סילבר מתכנן לקיים פגישה של נציגים ציונים עם ולס, וביקש ממנו לבטל את הפגישה. ראו: מכתב גולדמן לסילבר, 7.1.1944, אצ"מ Z6/2306. על מערכת היחסים בין האל לוולס ראו: Benjamin Welles, *Sumner Welles: F.D.R.'s Global Strategist*, New York 1997, pp. 258-270

58. הנרי מורגנטאו שימש שר אוצר בממשל רוזוולט בשנים 1934-1945. הקשרים ביניהם התחילו עוד בימי נעוריהם, מכיוון שהאחוזות של משפחותיהם היו סמוכות זו לזו. מורגנטאו התקרב למפעל הציוני עם התעוררות בעיית יהודי גרמניה לאחר עליית הנאצים. בשנים 1947-1950 כיהן כיושב־ראש המגבית היהודית המאוחדת.

59. תיאור הפגישה עם מורגנטאו ראו: יומן סילבר, 25.10.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 2/468.

60. מכתב סילבר למורגנטאו, 26.10.1944, אצ"מ A123/354.

מורגנטאו סיכם את המגעים עם סילבר במכתב אישי ששלח לו ב־31 בדצמבר, ובו הוא משבח את עמדתו הניטרלית של סילבר, מודיע שידווח על כך לרוזוולט, ומבטיח שהצבעתו של סילבר בבחירות הקרובות לא תשפיע על יחסם של רוזוולט ושל תנועה הציונית האמריקנית.⁶¹

מתוכן המגעים בין סילבר למורגנטאו ניתן ללמוד שסילבר לא ביקש להגיע לקרע מוחלט עם הממשל, מצב שהיה עלול להקשות עליו את פעילותו בקרב הציבור היהודי ובזירה האמריקנית. עמדתו הניטרלית שירתה גם את מטרותיו של מורגנטאו כנציג הממשל הדמוקרטי. מאחר שהציבור היהודי־אמריקני הצביע באופן מסורתי בעד רוזוולט, העמדה הניטרלית של סילבר עזרה לשמר את דפוסי ההצבעה היהודיים שהיו נוחים לממשל הדמוקרטי. מאחר שסילבר לא הוחלף ופעולותיו הקשו על רוזוולט לפעול בחופשיות בנושא ארץ־ישראל, ניסה מורגנטאו להבטיח שסילבר לא יגרום גם לפגיעה אלקטורלית משמעותית בדמוקרטים.⁶²

ד. פעילותו של וייז בשנים 1944–1945

מכתב של וייז לסטטיניוס, מזכיר המדינה, שנכתב בהקשר של מגעיהם בנושא הצעות ההחלטה, מבהיר מדוע רצו מקורביו של רוזוולט בווייז כדמות הפוליטית הבכירה במערכת הפוליטית הציונית בארה"ב, ומבהיר את מערכי הקשרים השונים של וייז ושל סילבר בזירה הפוליטית האמריקנית בשנת 1944.⁶³ במכתבו וייז מבקש מסטטיניוס לברר מהו יחסו של רוזוולט לאפשרות של המשך הפעולה למען הצעות ההחלטה בקונגרס. סטטיניוס ענה שהנשיא מבקש להשאיר את נושא המדיניות בארץ־ישראל בידי ולהקפיד את המשך הפעילות הציונית בנושא. וייז הדגיש שמבחינתו בקשתו של הנשיא היא סוף פסוק ואין הוא מתכוון להמשיך לפעול בדרך כלשהי למען הצעות ההחלטה.

61. מכתב מורגנטאו לסילבר, 31.10.1944, שם. דבריו של מורגנטאו עמדו בניגוד לדברים שטענו ניילס, רוזמן וסטטיניוס בדבר הנוק שסילבר עלול לגרום לציונות האמריקנית. ייתכן שהשוני קיים רק במבט ראשון. אזכור האפשרות לשינוי יחסו של הנשיא היה יכול להישמע כאיום מוסווה, המלמד על אפשרות כזאת. מורגנטאו הדגיש שהצבעתו של סילבר בבחירות לא תגרום לשינוי יחסו של הנשיא. אופן הצבעתו של סילבר היה יכול להתגלות רק אם סילבר עצמו היה רוצה בכך. ניתן להבין שכל פעולה אחרת של סילבר בעד הרפובליקנים, חוץ מהצבעה ביום הבחירות, עלולה לגרום נזק לתנועה הציונית שסילבר ייצג.

62. פיינגולד הגדיר את התמיכה היהודית במפלגה הדמוקרטית וברוזוולט, שראשיתה בימי הניו־דיל, כאחד הנושאים היחידים שבנוגע להם היתה הסכמה כמעט כללית בקרב יהודי ארה"ב. Feingold, *A Time for Searching*, pp. 211–215

63. מכתב וייז לסטטיניוס, דצמבר 1944, אצ"מ A243/104. במכתב לא כתוב יום בחודש אך וייז מזכיר בו פגישה צפויה בין נאטור ואגנר, סילבר וסטטיניוס. רפאל מציין שפגישה זו התקיימה ב־4 בדצמבר 1944 (Raphael, *Abba Hillel Silver*, pp. 122–123), ומכאן ניתן להסיק שהמכתב נכתב לפני מועד זה.

אולם לאחר שציין ויזו במכתבו שהוא מסכים לדרישת רוזוולט שלא לפעול לקבלת ההצעות בזמן הקרוב, הוא ביקש לבדוק אם ניתן לפעול לאישור הצעות ההחלטה בעתיד הקרוב. הוא מדגיש שמהלך כזה מותנה בהסכמתו של רוזוולט וצריך להתבצע רק לאחר שיתברר באופן מוחלט שאין הוראותיו של הנשיא מופרות בכל דרך שהיא. הוא מבהיר במכתבו שלדידו אין כל צורך בהצעות ההחלטה, שכן הוא בטוח בתמיכתו של רוזוולט בתנועה הציונית כפי שהיא באה לידי ביטוי בהצהרתו 'ההיסטורית' לפני הוועידה הציונית באטלנטיק סיטי.⁶⁴ אולם ויזו מוסיף ומסביר שלהסרת התנגדות הממשל להעברת הצעות ההחלטה יש חשיבות מבחינה פנים-ציונית, שכן קבלתן בסנאט ובבית הנבחרים תעניק סיפוק ותעורר שביעות רצון רבה אצל רבים מציוני ארה"ב.⁶⁵ בסיום המכתב הוא שב ומציין שלמרות המשמעות הפנים-ציונית שיהיו לאישור הצעות ההחלטה, אם הנשיא, בגלל סיבות השמורות עמו, יבחר להוסיף ולהתנגד לאישור ההצעות, ויזו גם הוא יוסיף לפעול על-פי הנחיותיו, והוא מבקש מסטטיניוס להעביר עמדה זו לרוזוולט.⁶⁶

מכתבו של ויזו לסטטיניוס מלמד שהוא היה מודע להשלכות הפוליטיות הפנים-ציוניות של התנגדות הממשל להצעות ופעל לרכך אותה. התנגדות זו היתה עלולה לעורר יחס שלילי בקרב ציוני ארה"ב ובקרב יהודים אוהדי הציונות כלפי רוזוולט וממשלו, ולגרור פגיעה אלקטורלית בו ובנציגים דמוקרטיים נוספים. כפי שיתברר בהמשך הדברים, ויזו היה מודע להשלכותיה של התפתחות כזאת גם על עתידו הפוליטי בזירה הציונית האמריקנית. הידרדרות מערכת היחסים בין רוזוולט לציוני ארה"ב וחשיפתו של רוזוולט כמי שאינו פועל למען הציונות החלישה את עוצמתו של ויזו שנבעה במידה רבה מקרבתו לנשיא.

ימים מספר לאחר מכן כתב ויזו שוב למזכיר המדינה וגם לנשיא רוזוולט. המכתבים נשלחו באותו יום, ולמרות השוני בתוכן בשני המכתבים, שניהם משלימים זה את זה ומחזקים מגמות שכבר התגלו במכתבו הקודם לסטטיניוס. במכתבו לנשיא ויזו מדגיש את הסתייגותו מדרך פעולתה של מועצת החירום בפרשת הצעות ההחלטה בהנהגתו של סילבר. לדבריו, מתחילת הפרשה, כפי שכבר נאמר לסטטיניוס, החליט חברי מועצת החירום שציוני ארה"ב

64. מדובר בהצהרה ששלח הנשיא רוזוולט באמצעות הסנאטור ואגנר לוועידה השנתית ה-47 של הסתדרות ציוני אמריקה שהתקיימה באטלנטיק סיטי באוקטובר 1944. בהצהרה הזכיר רוזוולט את החלטת הוועידה הדמוקרטית מיולי 1944 שקבעה: 'אנחנו מצדדים בפתיחת ארץ-ישראל להגירה והתיישבות יהודית בלתי-מוגבלת ובמדיניות שתביא לכינון מדינה יהודית ודמוקרטית חופשית שם'. רוזוולט הבטיח גם הפעם שיעשו מאמצים להגשמתה של המדיניות הזאת בזמן קרוב ככל האפשר, ואם ייבחר שוב יסייע לקידום הביצוע של החלטות המפלגה. ניומן, בזירת המאבק הציוני, עמ' 216-217.

65. רמז נוסף לנכונותו של ויזו להימנע מתמיכה בהצעות ההחלטה ניתן למצוא בדבריו של סול בלום. הוא טען שוויזו סירב להיענות לבקשתו להופיע לפני ועדת החוץ של בית הנבחרים במטרה לתמוך בהצעה הפרו-ציונית במסגרת אחד הדיונים שעסק בהצעות ההחלטה. ראו: תקציר פגישת עם בלום, יומן סילבר, 30.11.1943, ארכיון אבא הלל סילבר 2/467.

66. מכתבו של ויזו לסטטיניוס היה חלק ממגעים רצופים בין השניים בנוגע לסוגיית הצעות ההחלטה. ויזו מציין בתחילת המכתב שהוא אמור לשמש בסיס לשיחת טלפון מתוכננת בין שניהם.

לא יפעלו למען הצעות ההחלטה ללא תמיכתו ואישורו של רוזוולט; הם אף סבורים שכל דרך פעולה אחרת אינה נבונה לאור הצהרתו הפרו-ציונית של רוזוולט. ויזו מתאר את סילבר כמי שמפר באופן שיטתי את החלטותיהם של מוסדות הציונות האמריקנית ומגדיר את פעולותיו מצערות. הוא מסביר לנשיא שדרך פעולתו של סילבר אינה משאירה לו עצמו כל בררה אלא להגיש את התפטרותו מתפקידו כיושב-ראש שותף של מועצת החירום. ויזו מציין שהוא ישוב לכהן בתפקיד זה רק לאחר שמועצת החירום תחליט להדיח את סילבר.⁶⁷ במכתבו למזכיר המדינה ויזו מציע לפרסם הצהרה פומבית שתעסוק ביחסה של מחלקת המדינה להצעות ההחלטה ותציג את עמדתו של סטטיניוס בשאלת מדיניות החוץ האמריקנית בהקשריה הציוניים. ויזו מסביר שפרסום ההצהרה נחוץ וחיוני ביותר בגלל פעילותו של נציג מחלקת המדינה נגד ההצעות בוועדת החוץ של הסנאט, בגלל עדותו של סטטיניוס לפני ועדה זו ב-11 בדצמבר, שבה הציג את התנגדותם של הנשיא ושל מחלקת המדינה להצעה הפרו-ציונית, התנגדות שמנעה את אישור ההצעה, ובגלל ההודעות שמסר סטטיניוס לעיתונות נגד הצעות ההחלטה. בשל תפקידו המרכזי של סטטיניוס במאבקו של הממשל נגד הצעות ההחלטה, ויזו מבקש ממנו להבהיר במכתבו שמחלקת המדינה מבקשת להפסיק את תהליך אישור ההצעות בסנאט ובבית הנבחרים רק לעת עתה, אבל היא מוסיפה לתמוך במדיניות האמריקנית בנוגע לתנועה הציונית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בהודעתו של הנשיא רוזוולט לוועידה הציונית באטלנטיק סיטי. מן הראוי שסטטיניוס יציין במכתבו שהצהרתו של רוזוולט היא מהלך המחייב את העם האמריקני, ואת מחלקת המדינה בכלל זה. בקשתו של ויזו שהצהרתו של סטטיניוס תפורסם בצורה של מכתב אליו חשובה לא פחות מתוכן ההצהרה.⁶⁸

מכתביו של ויזו לרוזוולט ולסטטיניוס מלמדים שהוא היה מודע לעובדה שבגלל מחויבותו המוחלטת לנשיא, התנהגות הממשל בנוגע להצעות ההחלטה משפיעה על מעמדו בתנועה הציונית. ויזו שב וציין את מחויבותו לפעול, גם בזירה הציונית, על-פי הנחיותיו של רוזוולט משום רצונו להבטיח פגיעה אלקטורלית קטנה ככל האפשר בו ובמועמדים אחרים

67. מכתב ויזו לרוזוולט, 12.12.1944, אצ"מ A243/83. על ההבדלים בין סילבר לוויזו ניתן ללמוד מאחת מהצהרותיו הפומביות של סילבר, שבהן הוא יוצא נגד הדברים שכתב ויזו לסטטיניוס. לטענתו, ויזו ומקורביו אינם רוצים לפעול בניגוד לרצונם של מחלקת המדינה ושל הנשיא. ויזו מתואר כמי שמתייחס לציונות האמריקנית כרכושו הפרטי, מתעלם מכך שושינגטון אינה פועלת כלל למען היהודים, ובכל זאת הוא מוסיף להגן על הממשל. סילבר מדגיש שאישור הממשל להצעות ההחלטה הפרו-ציוניות יכול להינתן רק בתקופת בחירות לנשיאות ובגלל שיקולים אלקטורליים של צוות הבית הלבן. ראו: הצהרה פומבית של סילבר, 29.12.1944, אצ"מ A243/83.

68. מכתב ויזו לסטטיניוס, 12.12.1944, אצ"מ A243/104. אוריין (לעיל הערה 2, עמ' 195) כותב על הצהרה דומה שניסה ויזו להשיג מסטטיניוס לפני הדיון בוועדת החוץ של הסנאט. הצהרה זו היתה אמורה להיות חלק מהסכם פשרה בנוגע להצעות ההחלטה, ומשמעותה היתה נסיגת מועצת החירום מהדרישה לאישור מידי של ההצהרה הפרו-ציונית בסנאט. אוריין אינו מציג את המסמך אלא לומד על קיום ההצהרה מעדותו של סנאטור ואגנר בנושא.

מטעם המפלגה הדמוקרטית. כמו כן ביקש להשאיר בידי הנשיא חופש פעולה מוחלט בניהול מדיניותו בשאלת ארץ-ישראל, והפגין ביטחון בשיקוליו. לעומת הנאמנות שלו עצמו לנשיא, ויזי הציג את סילבר כמי שמפגין חוסר אמון ברוזוולט ומנהל מערכה מדינית הפוגעת ללא צדק בנשיא, עוזרת ליריביו הרפובליקנים, ומבקשת להכתיב לו כיצד לנהל את מדיניות החוץ האמריקנית. ויזי הקפיד להדגיש כי סילבר הוא יוצא מן הכלל ופועל בניגוד להוראות מוסדות הציונות האמריקנית והנהלת הסוכנות, המוסיפים להאמין בנשיא ובמדיניותו.⁶⁹ עם זאת, מכתבו של ויזי לסטיניוס מלמד שהוא הכיר בקשיים שעוללים להתעורר בגלל התנגדות הממשל להצעות ההחלטה. התנגדות זו יצרה סתירה בין הצהרתו הפרו-ציונית של רוזוולט לוועידה הציונית באטלנטיק סיטי ובין הדברים שאמרו סטיניוס ונציגים אחרים של הממשל נגד ההצעות בוועדת החוץ של הסנאט. הוא הדגיש שאם לא תישב הסתירה עלולה אמינותו של רוזוולט להיפגע בקרב הבוחרים היהודים והצהרתו תוצג כמהלך מניפולטיבי שנועד לגייס את הקול היהודי ותו לא. מצב זה פועל לטובת סילבר, המבקש לחשוף את רוזוולט כמי שפועל נגד התנועה הציונית.

מבחינתו של ויזי, הנזק ממצב כזה עלול להיות כפול: פגיעה אלקטורלית במפלגה הדמוקרטית וברוזוולט, והחלשת המעמד שלו עצמו בציונות האמריקנית. לפיכך ביקש ויזי מסטיניוס שיפרסם את הצהרתו באמצעות מכתב אליו, ובכך יציג את ויזי כמנהיג הציוני האמריקני החשוב ביותר וכמי שבזכות מיומנותו הפוליטית מסוגל להשפיע על מדיניותה של מחלקת המדינה בשאלת ארץ-ישראל. הפניית המכתב לוויזי היתה מוסיפה נדבך נוסף לדימויו כבעל קשרים הדוקים במסדרונות הממשל בכלל ולא רק עם הנשיא רוזוולט. ויזי ביקש מסטיניוס לפרסם את ההצהרה כדי להקטין את הנזק הצפוי מהתנגדות הממשל לאישור הצעות ההחלטה וכדי לצמצם את הפער בין פעילותה של מחלקת המדינה ובין הצהרת הנשיא. לכן הדגיש את המחויבות של העם האמריקני כולו, ואנשי מחלקת המדינה בכלל זה, לפעול על-פי הצהרת אטלנטיק סיטי. כמו כן ביקש ויזי מסטיניוס להציג את התנגדותו להצעות ההחלטה כצעד זמני בלבד, שאינו מצביע על מדיניות אנטי-ציונית של מחלקת המדינה. מטרתו היתה להציג את התנגדותו של סטיניוס כמהלך הנובע מנסיבות פוליטיות בין-לאומיות, וכי ניתן להבין שאם ישתנו נסיבות אלו תסיר מחלקת המדינה את

69. בטחוננו של ויזי בתמיכתו של רוזוולט בתנועה הציונית בא לידי ביטוי כעבור חודשים מספר במכתבו לווייצמן מ-21 במרס 1945, שבו הוא מסכם את האירועים שנגעו לפרשת הצעות ההחלטה ולפגישתו של רוזוולט עם אבן סעוד. הוא מגדיר את רוזוולט כמי שנשאר ידידם של הציונים עתה כמו לפני פרשת הצעות ההחלטה. ויזי טוען שבמגעיו עם צ'רצ'יל ועם אבן סעוד פעל רוזוולט למען התנועה הציונית (אצ"מ Z4/14471). ויזי מציג עמדה דומה גם במכתבים שכתב במועד מאוחר יותר. למשל, ב-22 באוקטובר 1945 כתב למיירון ווייל, אחד מידידיו בניו-יורק, וטען שלמרות פרסום מכתבי רוזוולט לאבן סעוד, הצהרתו הפרו-ציונית של הנשיא אמיתיות (אצ"מ A243/83). במכתבו לבנימין אקצין מ-20 במאי 1946 הוא תוקף את טענותיו של מכותבו נגד רוזוולט. לדבריו, בניגוד לאקצין הוא סבור שרוזוולט טען תמיד שארץ-ישראל צריכה להיות בית לאומי יהודי, והנשיא אף תומך בהגירה יהודית חופשית לארץ-ישראל (אצ"מ A243/201).

סוגיה ציונית כפרשה אמריקנית

התנגדותה וההצעות יאושרו. ויזו ביקש מסטטיניוס לפרסם את הצהרתו רק לאחר דחיית הצעת ההחלטה בוועדת החוץ של הסנאט, כדי שלא יהיה ניתן לפרש אותה כמהלך שנועד לטרפד את אישור ההצעות. בהסברים שצירף לטיוטת ההצהרה הסביר ויזו את הצורך בפרסומה בנימוקים שניתן להבינם כנימוקים פנים-ציוניים בלבד. ויזו ביקש אפוא להשפיע על המתרחש בתנועה הציונית האמריקנית באמצעות מניפולציה של פעולות הממשל האמריקני. ויזו, כמו סילבר, היה ער לכך שהפעילות הציונית בארה"ב משולבת בפוליטיקה האמריקנית, ויש יחסי גומלין בין שתי המערכות. במקרה שלפנינו, פעילותו של הממשל למניעת קבלת הצעות ההחלטה השפיעה על מעמדם וגורלם הפוליטי של ויזו וסילבר, והיא הקרינה על דפוסי ההצבעה של ציוני ארה"ב ואוהדיהם בציבור היהודי. ויזו, שתמך ברווולט, ביקש לצמצם את הנזקים הפוליטיים שהיו עלולים להיגרם לו עצמו ולמפלגה הדמוקרטית בגלל פעילות הממשל.

הקשר ההדוק בין ויזו לרווולט היה ברור לבני התקופה ולחוקרים כאחד. אבל עומקם של הקשר ושל המחויבות של ויזו לנשיא והעובדה שהוא היה מודע לנזק שייגרם לו בשל כך בזירה הציונית, ואף ניסה לצמצמו, לא הובררו במלואם והם מתגלים במלוא עוצמתם בפרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות ובמהלכים הפוליטיים שהיו קשורים לה בזירה הציונית והאמריקנית. מן המסמכים מתבהרת המצוקה שוויזו היה שרוי בה. קשריו עם רווולט היו מרכיב מרכזי בכוחו הפוליטי, אך הם שתרמו לאובדן מעמדו הפוליטי לאחר שהסתבר כי הנשיא נוקט מדיניות הפוגעת בציונות וויזו אינו מסוגל להביא לשינויה של מדיניות זו. האכזבה מתוצאות ועידת יאלטה ומפגישתו של רווולט עם אבן סעוד אכן הביאו לדחיקתו של ויזו ממרכז העשייה הפוליטית הציונית בארה"ב ותרמו להצלחתו של סילבר לשוב לתפקיד יושב ראש מועצת החירום ביולי 1945.⁷⁰

ה. הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות כסוגיה פוליטית אמריקנית

לא ניתן לנתק את עמדתם של ויזו וסילבר בפרשת הצעות ההחלטה ממעמדם בפוליטיקה האמריקנית. תמיכתו של ויזו ברווולט במערכת הבהירות של 1944 לא היתה אירוע חד-פעמי אלא חלק ממערך קשרים עמוק ומתמשך ביניהם.⁷¹ רצונו של ויזו להימנע ממהלכים פוליטיים העלולים להקשות על רווולט בא לידי ביטוי במחצית 1943, בפעולתו לדחיית

70. ב-27 ביולי 1945 דיווח *New Palestine*, העיתון היהודי בשפה האנגלית, בכותרתו הראשית על שובו של סילבר למועצת החירום ודחיקתו של ויזו ממרכז הפעילות הציונית.

71. ויזו כתב לפרנקפורטר ב-28 בינואר 1936, שהוא תמך ברווולט כבר בשנת 1924, במסגרת המאבקים הפוליטיים שהתנהלו במפלגה הדמוקרטית (אצ"מ A243/139). על מעמדו של ויזו במפלגה הדמוקרטית וקרבתו לנשיא רווולט ראו: Shapiro, *A Reform Rabbi*, pp. 140-154. את הדברים שאמר בזכות רווולט בשנת 1944 כבר אמר ויזו בעבר על הנשיא, שאותו תיאר כמגן האומה האמריקנית וכמי ששירת את ארה"ב שירות היסטורי. ראו: מכתב אישי וסודי של ויזו לרווולט, 4.3.1938, אצ"מ A243/32.

מסיבת עיתונאים שהיתה אמורה להעלות למרכז הדיון הציבורי את שאלת גורלם של היהודים בשטח הכיבוש הנאצי. מסיבת העיתונאים נועדה למחות נגד חוסר המעש של הממשל האמריקני באשר לגורלם של יהודים אלו ובשאלת עתידם של הפליטים היהודים שהצליחו להימלט קודם לכן מאירופה. ויזו נימק את הצורך לדחות את מסיבת העיתונאים בכך שהדבר רק יקשה על רוזוולט לטפל בנושא והגדיר את הנשיא כידיד היהודים העושה כל שביכולתו למענם, תוך כדי מאבק בקונגרס המצר את צעדיו.⁷²

הדברים שכתב ויזו בנוגע להצעות ההחלטה שהוגשו לקונגרס מלמדים שהוא ייחס לסילבר גישה דומה לשלו, כלומר מעורבות בפוליטיקה האמריקנית מתוך שייכות מפלגתית אבל במחנה שונה. הוא סבר שמהלכיו של סילבר נועדו לפגוע ברוזוולט כדי לעזור למפלגה הרפובליקנית, למועמדה לנשיאות ולנציגיה בקונגרס. ויזו לא האמין להצהרות הניטרליות הפוליטיות של סילבר. הוא גם התייחס בביטול לדבריהם של סילבר ושל ניומן שטענו כי פעולתם בזירה האמריקנית נועדה להשיג הישגים פוליטיים למען התנועה הציונית ואין לה קשר להתנגדותם לרוזוולט. ויזו הזהיר שהשימוש הפוליטי בקול היהודי ודפוסי הפעולה של סילבר מסכנים את עתידה ואת סיכוייה של היהדות האמריקנית לשילוב בחברה האמריקנית.⁷³ יכולתו של סילבר להעמיד במרכז פעילותו את האינטרסים הציוניים נבעה מיחסי הגומלין שהתקיימו בינו לבין המערכת הפוליטית הכלל-אמריקנית, שבמסגרתם היה קשור במיוחד לסנאטור הרפובליקני רוברט טאפט.⁷⁴ טאפט, איש המפלגה הרפובליקנית, מפלגת האופוזיציה באותה תקופה, היה גורם אופוזיציוני גם במפלגתו שלו. הוא לא הצליח לזכות בה למועמדות לכהונת הנשיא וקיים יחסי יריבות מתמשכים עם המועמדים הרפובליקנים לנשיאות בשנות הארבעים. העובדה שסילבר קיים יחסים פוליטיים הדוקים דווקא עם טאפט אפשרה לו לפעול נגד הממסד הדמוקרטי והרפובליקני כאחד ללא חשש מפגיעה בגורם שאתו היה קשור. נהפוך הוא, הפעילות נגד הממשל הדמוקרטי ונגד המועמדים הרפובליקנים לנשיאות

למשל, במכתב לדייוויד נייילס יצא ויזו נגד המתנגדים בבחירתו של רוזוולט בשלישית וטען ששאלה זו אינה צריכה לעלות כלל לדיון, מאחר שארה"ב זקוקה לקדנציה נוספת של רוזוולט. הוא תיאר את מאמציו לשכנע את מתנגדי רוזוולט בקרב הדמוקרטים להסיר את התנגדותם, וציין שבכוונתו לצאת למדינות מיינ וורמונט כדי לנהל את מסע התעמולה למען בחירתו החוזרת של רוזוולט לנשיאות בוועידה הדמוקרטית, מכתב ויזו לדייוויד נייילס, 9.11.1939, אצ"מ A243/33. במכתב אחר לניילס הוא טוען שאסור למפלגה הדמוקרטית להעלות כלל לדיון את נושא תקופת הכהונה השלישית. מסע הבחירות הדמוקרטי צריך להתנהל לאור הצלחותיו של רוזוולט וללא קשר למספר הפעמים שהוא נבחר לנשיא. ויזו ביקש מניילס להפעיל את השפעתו על ראשי המפלגה הדמוקרטית כדי להבטיח שהם לא יעלו סוגיה זו בבואוניהם, כי אפילו הודעת תמיכה בתקופת כהונה שלישית עלולה לגרום נזק ולפגוע במאמץ להבטחת בחירתו של רוזוולט בבחירות הבאות. ראו: מכתב ויזו לדייוויד נייילס, 22.12.1939, אצ"מ A243/33.

72. מכתב ויזו לנחום גולדמן, 22.4.1943, אצ"מ Z6/18.

73. מכתב ויזו לפרנקפורטר, 18.10.1946, אצ"מ A243/137.

74. על טאפט וקשריו עם סילבר ראו למשל מכתב טאפט לסילבר, 23.9.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 1/150. ראו גם: אוריין (לעיל הערה 2), עמ' 136.

שירתו את מטרותיו הפוליטיות של טאפט והתאימו למעמדו במפלגה הרפובליקנית. קשה לחזות כיצד היה סילבר נוהג אילו היתה סתירה בין פעילותו הציונית לפעילותו הכלל-אמריקנית בשנת 1944. אך בתקופה מאוחרת יותר שילם סילבר מחיר פוליטי כבד, כשעמדותיו הפוליטיות בסוגיות כלל-אמריקניות פגעו ביכולתו לפעול למען התנועה הציונית. רמז לכך ניתן למצוא בהתנגדותו לתוכנית מרשל ובדבריו בזכות מדיניות של פשרה ביחסי ארה"ב וברית-המועצות. דבריו עוררו תגובות נועזות בחוגים נרחבים בציבור היהודי ופגעו במעמדו בזירה הציונית וביכולתו לגייס את הקול היהודי למען המאבק הציוני. בכל זאת, הוא לא נסוג מעמדותיו והיה מוכן לשלם את המחיר הפוליטי שנבע מהצגת עמדות לא פופולריות.⁷⁵

לעומת זאת, ויז פעל בזירה הפוליטית האמריקנית מתוך קשר עם הכוח הפוליטי ששלט בארה"ב בשנות הארבעים. לכן הוא התקשה לפעול למען אינטרסים ציוניים ונגד הממשל. אמנם הוא סבר שמצב זה אינו פוגע בנאמנותו למטרות הציוניות והאמין, בניגוד לסילבר, שכך הוא משרת באופן הטוב ביותר את האינטרסים של התנועה הציונית, של המדינה היהודית העתידה לקום ושל יהודי ארה"ב.

הדיון בפרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות מלמד על היריבות העזה ששררה בין סילבר לוויז. חילוקי הדעות בין שני המנהיגים הציונים באו לידי ביטוי מובהק בסוגיות כלל-אמריקניות, שהיו משולבות בפעילות הציונית בארה"ב בשנת 1944, כגון היחס לנשיא רוזוולט והקשר עם ממסדים פוליטיים יריבים בזירה האמריקנית. אבל את עוצמתה של היריבות ביניהם יש להבין על רקע השקפת-עולם שונה בנוגע לסוגיות מפתח שהעסיקו את התנועה הציונית העולמית, את היישוב בארץ-ישראל ואת הציונות האמריקנית. ניתן לציין במיוחד את תמיכתו של סילבר בהגברת המאבק הציוני נגד בריטניה בזירה הארץ-ישראלית ובארה"ב. לעומת זאת, ויז התנגד לפעילות ציונית נגד בריטניה בארה"ב ותמך במדיניותו המתונה של וייצמן באמצע שנות הארבעים.⁷⁶ מעמדו של וייצמן בתנועה הציונית שימש גם הוא סלע מחלוקת בין ויז לסילבר, מחלוקת שהגיעה לשיאה בקונגרס הציוני הכ"ב שהתכנס בבאזל בימים 9-24 בדצמבר 1946. סילבר נמנה עם הכוחות העיקריים שהובילו את הפעילות האנטי-וייצמניסטית בקונגרס, בניגוד לעמדתו של ויז באותה תקופה. הפסקת כהונתו של וייצמן כנשיא התנועה הציונית בקונגרס זה אפשרה לסילבר לפעול גם נגד ויז ולדחוק אותו מכל תפקיד ציוני רשמי אחרי הקונגרס.⁷⁷ ניתן לשער שהיריבות הפוליטית בין השניים

75. ראו, למשל, דרשה של סילבר בקליבלנד, 'רוסיה וארה"ב - האין גשר ביניהן?', 19.10.1947, ארכיון אבא הלל סילבר 6/767.

76. דוגמה לחילוקי הדעות בין ויז לסילבר בנושא היחס לבריטניה ניתן למצוא במכתבו של ויז לשופט בית-המשפט העליון פליקס פרנקפורטר מ'21 במאי 1942, שבו הוא מדגיש כי המאבק הציוני לא צריך להתנהל נגד בריטניה ובו הוא גם יוצא נגד העמדה האנטי-בריטית של סילבר ותומכיו, אצ"מ A243/138.

77. ויז התנגד להדחתו של וייצמן ולפעולותיו של סילבר נגדו. הוא הגדיר את הקונגרס הכ"ב כטרגי בגלל הפסקת כהונתו של וייצמן כנשיא התנועה הציונית. ראו: ויז למאיר וייסגל, נציגו של וייצמן בארה"ב, 8.1.1947, אצ"מ A243/43.

הועצמה על רקע אישי. שני המנהיגים הציונים היו דמויות פוליטיות כריזמטיות ובעלי יכולת רטורית מרשימה והשפעה מפליגה על בני קהילותיהם. בהקשר זה ניתן לציין את פעילותו של וייז כרב רפורמי, שהפך את דרשות יום הראשון שלו למוקד פולחן שמשך קהל רב בקהילתו בניו-יורק, ואת זכרונותיהם של בני התקופה המדגישים את היותו של אבא הלל סילבר מנהיג נוקשה, גא ומיליטנטי, שהוגדר כמנהיג נמרץ ותקיף לציוני אמריקה וליהדות האמריקנית בכלל.⁷⁸

כאמור, פעילותם הפוליטית של וייז וסילבר בהקשר של פרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות שהוגשו לקונגרס בשנת 1944 מראה שפעילותם כמנהיגים ציונים היתה קשורה הדוקות לא רק לזירה הציונית אלא גם למעמדם כפוליטיקאים אמריקנים. הגדרת פעילותו הפוליטית של סילבר כמיליטנטית לעומת וייז המתון מכוונת רק לקצה הקרחון של הפעילות הפוליטית של השניים ויצרת נתק מלאכותי בין הזירה הציונית האמריקנית לזירה הכלל-אמריקנית. הסיבה להתקבלות ההגדרה הזאת נעוצה, בין השאר, בהיות הפרשה חלק ממאבקי השליטה הפנים-ציוניים בארה"ב. בגלל המאבקים בין וייז לסילבר הציג מחנה סילבר את וייז כנאמנו של רוזוולט וכמי שאינו מוכן לפעול נגד הממשל בגלל האינטרסים של המפלגה הדמוקרטית, לעומת סילבר התקיף והגא שפעל באומץ למען התנועה הציונית. תיאור כזה היה נוח לסילבר, שירת את מטרתו הפוליטית, והתאים לנטיות הלב של הציבור היהודי-אמריקני לקראת סיום מלחמת העולם השנייה כאשר החלו להתברר ממדי השואה. מן העבר השני, וייז ונאמניו הדגישו את מערך הקשרים האישיים בין וייז לרוזוולט כאמצעי הטוב ביותר לעזור לתנועה הציונית במציאות הקשה של סיום מלחמת העולם השנייה. וייז לא התנגד לזיהוי בינו לבין רוזוולט, אבל טען שמצב כזה קיים גם בין סילבר לרפובליקנים. הוא גם טען שקשריו עם הנשיא משרתים את מטרות התנועה הציונית. המציאות הפוליטית הייחודית בשנת 1944 אפשרה לסילבר, שהיה קשור לגורמי אופוזיציה רפובליקניים, לנהל מדיניות תקיפה כלפי הממשל האמריקני והמפלגה הדמוקרטית ולפעול נגד וייז שלא היה יכול להיאבק מול מכונת יחסי הציבור המשומנת של סילבר, שעלתה בקנה אחד עם נטיות הלב של הציבור היהודי והתחזקה באופן משמעותי בגלל המשך מדיניותו של רוזוולט נגד מימוש השאיפות הפוליטיות של התנועה הציונית בארץ-ישראל.

הפרשה מלמדת על עירוב התחומים שאפיין את פעולתה של ההנהגה הציונית בארה"ב. טשטוש הגבולות בין הזירה הציונית לזירה הכלל-אמריקנית בא לידי ביטוי ברור יותר בפעולתו של וייז, בגלל קשריו עם הנשיא ועם גורמים אחרים בממשל. אבל הוא ניכר גם בפעולתו של סילבר, שהיה מודע לעובדה שהישגיו הפוליטיים מתאפשרים רק בגלל נסיונותיהם של ראשי המפלגה הרפובליקנית לשנות את דפוסי ההצבעה של הציבור היהודי

78. בנוגע לווייז ראו למשל: קאופמן (לעיל הערה 1), עמ' 446-453. עוצמת מעמדו של סילבר ויכולתו הרטורית המרשימה באו לידי ביטוי מובהק במהלך כינוס הוועידה היהודית-אמריקנית בשנת 1943. סילבר היה אחד הגורמים העיקריים שהביאו להחלטות הפרו-ציוניות של הוועידה, שהוגדרה ככינוס המייצג את כל יהודי אמריקה, לראשונה לאחר מלחמת העולם הראשונה. ראו: ישעיהו וינוגרד, אבא הלל סילבר: חייו, חזונו, ופעלו, תל-אביב 1957, עמ' 140-144.

בארה"ב ולהרחיק ציבור זה מן המפלגה הדמוקרטית. שינוי כזה לא היה מפריע לסילבר, שאמנם לא תמך בדיואי, המועמד הרפובליקני לנשיאות, אך בכל זאת נהנה מקשרים קרובים עם אישים אחרים במסד הרפובליקני, כמו טאפט וג'ון פוסטר דאלס, מזכיר המדינה בממשלו של אייזנהואר.⁷⁹

צמצום התמיכה היהודית ברווולט ובדמוקרטים התאים לאסטרטגיה הפוליטית של סילבר. התנגדותו לכהונה רביעית של רווולט ורצונו להביא להפסקת ההצבעה היהודית הגורפת עבור רווולט ועבור המפלגה הדמוקרטית היו שזורים יחדיו, ונועדו להפוך את הקול היהודי לכלי נשק פוליטי משמעותי ובעל עוצמה המשרת אינטרסים ציוניים וכלל-אמריקניים כאחד.⁸⁰ העובדה שסילבר היה מקורב לרפובליקנים ולא לדמוקרטים שהיו בשלטון הקלה עליו להשיג הישגים פוליטיים למען התנועה הציונית. בניגוד למה שנאמר בישיבת הנהלת הסוכנות בירושלים ב-1945, במציאות הפוליטית של שנת 1944 דווקא קשריו של וייז עם הממסד הדמוקרטי הם שגרמו לאובדנו הפוליטי בזירה הציונית, ואילו העובדה שסילבר הוגדר כאישיות לא רצויה בבית הלבן חיזקה את מעמדו כמנהיג ציוני-אמריקני.

השלב האחרון בתהליך הגשת הצעות ההחלטה מחזק השקפה זו. הוא מלמד שווייז שינה את עמדתו בנוגע להצעות ההחלטה הפרו-ציוניות ותמך בהגשתן בתחילת כהונתו של טרומן לאחר פטירתו של רווולט. הקשר ההדוק בין הפוליטיקה הציונית לפוליטיקה המפלגתית בארה"ב בא לידי ביטוי גם בפעם השלישית שהצעות החלטה אלו הועלו לדיון בסנאט ובבית

79. מערכת היחסים בין דיואי לסילבר סבוכה וקשה לבדיקה בגלל השוני בין גילוייה הפומביים והחשאיים. אף-על-פי שבמבט ראשון נראה שסילבר תמך בדיואי במערכות הבחירות השונות, תזכירים פנים ציוניים וחילופי מכתבים בין אנשיו של דיואי וסילבר מלמדים כי פני הדברים היו שונים. דוגמה לכך היא מכתב של דן אלפנג' (Alfange), אחד מיועציו הבכירים של דיואי, לסילבר. במכתבו אלפנג' תוקף את התנהגותו של סילבר לפני הבחירות של שנת 1948 וטוען שתמיכתו של סילבר בדיואי היא רק למראית עין. ראו: אלפנג' לסילבר, 1947, אצ"מ A.123/327. סילבר קיים מערכת קשרים ארוכה עם ג'ון פוסטר דאלס. דוגמה לכך היא מכתב תמיכה בדאלס ששלח סילבר ב-25 בספטמבר 1948 לפעיל ציוני בפילדלפיה, ובו הוא מתאר את שיתוף-הפעולה המתמשך ביניהם, ארכיון אבא הלל סילבר 1/930.

80. התנגדותו של סילבר לבחירתו של רווולט לכהונה רביעית באה לידי ביטוי בדרשה שנשא על מערכת הבחירות של שנת 1944. בין השאר הוא מציין שאם ייבחר רווולט הוא יכהן כנשיא שש עשרה שנים ברציפות. הוא העלה את השאלה האם תקין שבמסגרת דמוקרטי תתקיים תקופת שלטון ארוכה כליכך. ראו: 'מחשבות על מערכת הבחירות והבחירות של שנת 1944', 5.11.1944, ארכיון אבא הלל סילבר 6/711. התנגדותו של סילבר לבחירה מחודשת של רווולט באה לידי ביטוי גם לפני הבחירות לנשיאות בשנת 1940. במקרה זה התנגד סילבר לבחירתו של רווולט לכהונה שלישית. הוא הסביר שהימנעות מכהונה שלישית אמנם איננה חלק מהחוקה, אבל מבטאת את השקפת-העולם הפוליטית והחברתית של החברה האמריקנית, שלא הופרה במשך מאה וחמישים שנה. סילבר מזכיר רשימה ארוכה של נשיאים שסירבו להצעות להתמודד על כהונה שלישית, והדגיש שנסיונות של נשיאים אחרים להיבחר לכהונה שלישית נתקלו בהתנגדות ציבורית רחבה. סילבר הדגיש את הסכנות שכהונה שלישית עלולה לגרום לדמוקרטיה האמריקנית. לדבריו, ההימנעות מכהונה שלישית חשובה ומשמעותית מתרומתו הצפויה של רווולט לאומה האמריקנית אם ייבחר כנשיא בפעם השלישית. ראו: דרשה של סילבר בנושא כהונה שלישית של רווולט, 31.3.1940, ארכיון אבא הלל סילבר 6/608.

הנבחרים לקראת סוף שנת 1945. כאמור, ההצעות התקבלו במחצית דצמבר, ואף-על-פי שלא הזכירו במפורש הקמת מדינה יהודית, הובעה בהן תמיכה ברורה במטרותיה של התנועה הציונית.

ב-1945 ציין וייז, שלא כבפעמיים הקודמות, שההחלטות שהתקבלו טובות והוא תומך בהגשתן. לטענתו, חשוב להגיש את ההצעות בהקדם בגלל הסכנה לשיתוף-פעולה אנגלי-אמריקני שהיה עלול לפגוע באינטרסים הציוניים בארץ-ישראל.⁸¹ תמיכתו של וייז בהצעות ההחלטה באה לידי ביטוי גם בהסכמתו לנקיטת הליך מהיר גם ללא קבלת האישורים המתאימים של מוסדות הציונות האמריקנית. את הדחיפות שבהגשת ההצעות ואת התגייסותו לתמיכה במהלך נימק וייז במצב הבין-לאומי ובנכונותו של הסנאטור ואגנר לפעול מיד ובמהירות למען אישור ההצעות.⁸² נימוקיו של וייז בזכות הגשת הצעות ההחלטה בשנת 1945 לא היו שונים מאלה שהעלו סילבר ואנשיו בשני הסיבובים הקודמים, שבהם התנגד למהלך. הסכנה בשיתוף-פעולה בין בריטניה לארה"ב ונכונותם של צירי בית הנבחרים והסנאטורים לפעול למען ההצעות עמדו גם ביסוד הגשת ההצעות בעבר. מתעוררת אפוא השאלה מה גרם לשינוי במדיניותו של וייז. אי אפשר לטעון שתמיכתו הפעם הובעה בגלל אי-התנגדותו של הממשל. ניומן וסילבר הדגישו שגם בשנה זו הפעילו אנשי הממשל והנשיא טרומן לחץ כדי למנוע את אישור ההצעות בקונגרס או לפחות להקפיא את המהלך.⁸³ דומה שהשינוי בעמדתו

81. הצהרת סילבר לחברי ועדת השמונה, 26.10.1945, ארכיון אבא הלל סילבר 1/169. ועדת השמונה כללה את חברי הנהלת הסוכנות בארה"ב ואת נציגי הארגונים הציוניים הגדולים שם: ההסתדרות הציונית האמריקנית, 'הדסה', פועלי-ציון, 'המזרחי' והפועל-המזרחי. תפקידה היה לתאם את העשייה הדיפלומטית הציונית בארה"ב. על הקמת הוועדה הוחלט בכינוס הציוני שהתקיים בלונדון באוגוסט 1945. הוסכם כי ביצוע המדיניות הציונית בארה"ב יהיה באחריותה של ועדת השמונה. פניות שלה לממשלת ארה"ב היו אמורות להתבצע יחד עם מועצת ההירום. במצב של חילוקי דעות, ההכרעה תהיה בידי ועדת השמונה. ראו: תקנון ועדת השמונה, 1945, ארכיון אבא הלל סילבר 1/239; אביווהר, לקראת קץ המנדט, עמ' 104.

82. יומן סילבר, 26.10.1945, ארכיון אבא הלל סילבר 2/468. וייז פעל גם במסגרת המגעים הפוליטיים שאפשרו את הגשת ההצעות. הוא מילא תפקיד חשוב בשכנועו של הסנאטור ואגנר להגיש את ההצעות במהירות, לפני פגישתו של טרומן עם קלמנט ריצ'רד אטלי (Attlee), ראש ממשלת בריטניה. ראו: מכתב סילבר לווייז, 10.11.1945, אצ"מ A243/40.

83. בספרו ניומן מספר על המאבק המסובך בקונגרס ובמסדרונות הממשל כדי לאפשר את אישור ההצעה. היעדר אזכור מפורש של מדינה יהודית בהצעות מעיד על עוצמת המאבק ועל הצורך להגיע לפשרות (ניומן, בזירת המאבק הציוני, עמ' 228). גם מכתבו של סילבר לפרנקפורטר מ-6 בנובמבר 1945 מלמד על הקשיים בדרך לאישור ההצעות. בדומה למה שהתרחש בפעמיים הקודמות, סילבר טען שגורמים בממשל הבטיחו שלא להתנגד להצעות וחזרו בהם בעת תהליך ההגשה. הוא הדגיש שלא הבין לפני כן עד כמה וושינגטון היא מקום בוגדני (ארכיון אבא הלל סילבר 1/171). גם אליהו אפשטיין (אילת), מאנשי המחלקה המדינית של הסוכנות ונציג בכיר במשרד הסוכנות בווינגטון, מספר בזכרונותיו על מידע אמין בדבר הלחץ שהפעיל טרומן על חברי ועדת החוץ של הסנאט שיקפאו את הדיונים בהצעה הפרו-ציונית שהעלו ואגנר וטאפט. אפשטיין סיפר עוד שהמידע הובא לידיעתו של וייז, שהוסיף לתמוך בהמשך המאבק למען ההצעות (אילת, המאבק על המדינה, עמ' 316-317). ריינהרץ מסביר שמדיניותו

של ויזו קשור לחילופי הנשיאים בארה"ב ולטיב היחסים בינו לבין רוזוולט וטרומן. למשל, ויזו סירב לחתום על מכתב תמיכה פומבי בטרומן במהלך ההתמודדות על הנשיאות בין טרומן לדייואי בשנת 1948. הוא נימק את החלטתו בכך שטרומן לא פעל בנחישות מספקת למען התנועה הציונית: הוא אמנם עזר לתנועה אבל לא באופן שיטתי ולא בצורה מוחלטת.⁸⁴ ויזו לא העלה טענות דומות כלפי רוזוולט גם לאחר פגישתו של הנשיא עם אבן סעוד ופרסום התכתובת ביניהם. משמע שההבדל בגישתו של ויזו לשני הנשיאים קשורה לעובדה שבין ויזו לטרומן לא התקיימה אותה הקרבה שהיתה בינו ובין רוזוולט. מאחר שלא חש אותה מחויבות לממשל הדמוקרטי כמו שחש בימי רוזוולט, ויזו הרגיש חופשי לתמוך בהצעות ההחלטה, מהלך שהיה עשוי גם לחזק את מעמדו בתנועה הציונית.

בדיקת דפוסי פעילותו של ויזו בשלב האחרון של המאבק הציוני למען הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות מלמדת שהוא ניהל מדיניות ציונית אקטיביסטית בזירה האמריקנית, שהיתה שונה לחלוטין מדרך פעילותו בשלביה המוקדמים של הפרשה. לכאורה, ניתן להצביע על חוסר עקביות וסתירה בין דרכי פעילותו בשלבים השונים. ניתן ליישב קושי זה כאשר בוחנים אותה גם על רקע ההתפתחויות בזירה הפוליטית הכלל-אמריקנית ובודקים את דפוסי פעילותו כפוליטיקאי אמריקני, שחילופי הנשיאים השפיעו על השינוי באופן פעילותו בארה"ב.

אפשר להסביר את השינוי במדיניותו של ויזו גם מניתוח הזירה הציונית בארה"ב. הצעות אלו שימשו בידי סילבר וניומן לא רק כלי להפעלת לחץ פוליטי על הממשל האמריקני, אלא גם מכשיר לגיוס הציבור היהודי והציוני בארה"ב לתמיכה בסילבר ובדרכי פעילותו בזירה האמריקנית. פעילותו של סילבר בפרשה זו הציבה אותו במרכז הפעילות הציונית בארה"ב ופגעה במעמדו של ויזו. לכן התנגדותו של ויזו להצעות אלו, בשלב הראשון, נבעה משיקולים פנים-ציוניים וכלל-אמריקניים כאחד. אבל תהליך הגשת ההצעות הפרו-ציוניות, שובו של סילבר למרכז הפעילות הציונית בארה"ב, והגילויים על יחסו של רוזוולט לציונות, וכל זאת במציאות שלאחר סיום מלחמת העולם השנייה והשוואה, יצרו מצב פוליטי וחברתי חדש במערכת הציונית האמריקנית וביהדות ארה"ב, שבו היה המשך ההתנגדות להצעות הפרו-ציוניות מהלך פוליטי חסר טעם, שגם היה פוגע במעמדו של ויזו בקהילה היהודית האמריקנית ללא שום תועלת פוליטית.

של טרומן בנוגע לארץ-ישראל התבססה על פשרה: מצד אחד היו נימוקים מדיניים, ובכללם הנפט הערבי והמאבק הבין-גושי, למניעת תמיכה אמריקנית בהקמת מדינה יהודית; מצד אחר היו נימוקים אלקטורליים פנימיים שהכתיבו מדיניות הפוכה. (Reinharz, *Zionism and the Great Powers*, pp. 13-14).

84. ויזו כתב לגולדמן ב-7 באוקטובר 1948 על שיחה שהתקיימה בינו לבין דייוויד נייילס, שהיה בין השאר יועצו של טרומן, וכי נייילס ביקש ממנו לחתום על מכתב תמיכה גלוי בנשיא. המסמך היה אמור להתפרסם במסגרת המאבק על הנשיאות בין טרומן לדייואי (New American Jewish Historical Society, York, 2/11).

מן הדיון בסוגיות השונות הקשורות ליחסי הגומלין בין הנהגת ציוני ארה"ב למערכת הפוליטית האמריקנית ניתן לראות שההנהגה הציונית בארה"ב תפקדה כחלק מן המערכת הפוליטית האמריקנית. המנהיגים הציונים המרכזיים בשנות הארבעים ובמיוחד סטפן וייז ואבא הלל סילבר שילבו פעילות במערכת הפוליטית האמריקנית עם פעילות בזירה הציונית, עובדה שהשפיעה והקרינה על פועלם הציוני. הפעילות הציונית בפרשת הצעות ההחלטה שהוגשו לקונגרס בשנת 1944, נוסף על הקשרים האישיים בין מנהיגי הציונות האמריקנית לאישים מרכזיים בעולם הפוליטי האמריקני מלמדים שלא ניתן לקבוע גבולות ברורים בין הזירה האמריקנית לציונית. שתי המערכות היו שלובות זו בזו.

בין סילבר ווייז היו חילוקי דעות במגוון רחב של נושאים. שניהם התייחסו באופן שונה להיותם מנהיגים ציונים ופוליטיקאים אמריקנים כאחד בשנת 1944, אך שניהם היו שותפים להשקפה, כל אחד על-פי שיטתו, שרק פעילות במערכת הפוליטית האמריקנית תאפשר להם להשיג הישגים פוליטיים למען התנועה הציונית.

בשנות הארבעים פעלו ציוני ארה"ב בצל שואת יהודי אירופה ולנוכח האפשרות למימוש מטרת התנועה הציונית: הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. עובדות אלו אפשרו גיוס יוצאי-דופן של הקהילה היהודית בארה"ב לפעילות ציונית. יהודי ארה"ב בכלל וחברי התנועה הציונית שם בפרט היו מוכנים יותר מבעבר להפעיל את כוחם הפוליטי והכלכלי בארה"ב למען המאבק המדיני הציוני. כך, למשל, בנושא הקול היהודי. תהליך זה התרחש בד בבד עם התעצמות המאבק הבין-מפלגתי בארה"ב בעקבות החלטתו של רוזוולט להתמודד בפעם הרביעית לכהונת הנשיא. צמצום הפערים האלקטורליים בין הדמוקרטים לרפובליקנים הגדיל את חשיבותו של הקול היהודי וחייד את הוויכוח בין המנהיגים הציונים בארה"ב בנוגע לאופן השימוש בו. מנהיגים ציונים ופוליטיקאים אמריקנים כאחד סברו, שיותר מתמיד הקול היהודי יכול להשפיע על תוצאות הבחירות בארה"ב. לאור משקלו הגדל של הקול היהודי, גברה אצל מנהיגי ציוני ארה"ב הנכונות להשתמש בו כמכשיר להפעלת לחץ על הממשל למען פתרון שאלת ארץ-ישראל באופן שיהלום את האינטרסים של התנועה הציונית. אבל, כפי שבא לידי ביטוי בפרשת הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות, התעצמות משקלו של הקול היהודי במערכת הפוליטית האמריקנית הביאה לחידוד שאלות יסוד הנוגעות למעורבותם של היהודים במערכת הפוליטית הכלל-אמריקנית ולסתירה אפשרית בין היותם מנהיגי הציונות האמריקנית ופעילים פוליטיים אמריקנים.

סילבר ווייז היו מודעים לעובדה שחלק נכבד ממעמדם במערכת הפוליטית האמריקנית נעוץ היה בהנחה שביכולתם להשפיע על דפוסי ההצבעה של ציבור הבוחרים היהודי. שני המנהיגים הציונים עשו שימוש בגורם זה כדי לנסות ולהשפיע על המערכת הפוליטית האמריקנית, כל אחד בהתאם לשיטתו, להשקפותיו הפוליטיות ולקשריו עם גורמים שונים בארה"ב.

התייחסות למנהיגי הציונות בארה"ב כפוליטיקאים אמריקנים עשויה לתרום להבנה נכונה

יותר של הקיום היהודי בארה"ב. השאלות המרכזיות שנדונו במאמר, כגון הוויכוח בין סילבר לווייז בשאלה מהי הדרך הרצויה להשפיע על המערכת הפוליטית האמריקנית, באמצעות פעילות אופוזיציונית כמו סילבר או כחלק ממערכת הממשל בדומה לווייז; דפוסי הצבעה של הקהילה היהודית והמתח בין הזהות הציונית לזהות הכלל-אמריקנית של מנהיגי הציונות בארה"ב – אלו נושאים שהם רלוונטיים לא רק למיעוט היהודי בארה"ב. המציאות הפוליטית והחברתית המתגלה מתוך המחקר על ההנהגה הציונית-אמריקנית בשנות הארבעים עשויה לעזור להבנת דפוסי התנהגות של הנהגת קבוצות אתניות נוספות בחברה האמריקנית.⁸⁵

85. חלק ניכר מהמחקרים בנוגע לקבוצות אתניות שונות בחברה האמריקנית עוסק בדפוסי ההתנהגות הפוליטיים של השדרות הרחבות של הקבוצות האלה. חקר פעילותה של העילית הפוליטית של הציונות האמריקנית משלים את המחקרים העוסקים בקהילה היהודית בארה"ב בכלל ועשוי להציע כלים מחקרניים לחקר קבוצות אתניות וקבוצות מיעוט נוספות בארה"ב. על חקר דפוסי הצבעה בכלל ושל קבוצות אתניות בפרט בחברה האמריקנית ראו למשל: Thomas Sowell, *The Economics and Politics of Race*, New York 1983; Angus Campbell, *The American Voter*, New York 1960; John C. Pierce and John L. Sullivan (eds.), *The Electorate Reconsidered*, London 1980. בנוגע לדפוסי הצבעה של האפרו-אמריקנים ראו לדוגמה: Katherine Tate, *From Protest to Politics: The New Black Voters in American Elections*, New York 1994. על היהודים בחברה האמריקנית ראו למשל: Seymour M. Lipset and Earl Raab, *Jews and the New American Scene*, Cambridge, MA 1995.